ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्यम्

श्रीगोविन्दानन्दकृतया भाष्यरत्नप्रभया
श्रीवाचस्पतिमिश्रविरचितया भामत्या
श्रीमदानन्दगिरिप्रणीतेन न्यायनिर्णयेन समुपेतम्

आचार्यजगदीशशास्त्रिणा
सम्पादितम्

मोतीलाल बनारसीदास इंटरनेशनल
दिल्ली, चेन्नई, कोलकाता

श्रीः ।

ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्यस्थविषयाणामनुक्रमणिका ।

प्रथमोऽध्यायः १

प्रथमः पादः ।

सू० पृ० पं०

१ उपोद्घातः ।

१० १ अनिर्वचनीयताख्यातिवादिमतेऽध्यासलक्षणम् ।

१३ १ अन्यथात्मख्यातिवादिमतेऽध्यासलक्षणम् ।

१३ १ अख्यातिवादिमतेऽध्यासलक्षणम् ।

१५ १ शून्यवादिमतेऽध्यासलक्षणम् ।

१६ २ अध्याससंभावनाया आक्षेपपूर्वकमुपपादनम् ।

२० १ अध्यासस्य प्रमाणसिद्धत्वम् ।

२६ १ शास्त्रस्य विषयप्रयोजनप्रदर्शनम् ।

१ जिज्ञासाधिकरणम् ।

१ २७ अथशब्दस्यानन्तर्यार्थकत्वव्यवस्थापनम् ।

२९ ३ तच्चानन्तर्यं शाब्दबोधापेक्षं कर्मावबोधापेक्षं वेति संदिग्धोभयनिरसनपूर्वकं नित्यानित्यवस्तुविवेकादिसाधनसंपत्त्यानन्तर्यसाधनम् ।

३७ २ अतःशब्दघटकस्येदंशब्दस्याग्निहोत्रादीनां श्रेयःसाधनानामनित्यफलत्वार्थकत्वकथनम् ।

३९ १ ब्रह्मजिज्ञासापदस्य शेषषष्ठीसमासत्वनिराकरणपूर्वककर्मषष्ठीसमासत्वव्यवस्थापनम् ।

४२ २ ब्रह्मणो जिज्ञास्यत्वं विकल्पासहत्वेनाक्षिप्य सर्वजनीनेनात्मास्तित्वप्रत्ययेन प्रसिद्धिमुपपाद्य तत्त्वनिर्णयपरिपन्थिभूतानां बहुविधप्रतिपत्तीनां युक्तिवाक्यतदाभाससमुत्थितानां निरसनहेतुद्वारा वेदान्तवाक्यमीमांसाया निःश्रेयसप्रयोजनत्वप्रतिपादनम् ।

२ जन्माद्यधिकरणम् ।

२ ४६ जन्मादिपदस्यार्थकथनम् ।

,, ४७ ३ अस्येतिपदस्यार्थकथनम् ।

,, ४७ ४ यतःपदस्यार्थकथनम् ।

,, ४८ २ विपरिणामादीनां शेषभावविकाराणां जन्मादित्रिष्वन्तर्भावप्रतिपादनम् ।

,, ४९ ३ उक्तस्य ब्रह्मलक्षणस्यातिव्याप्तत्वशङ्कानिरासाय जगतः कारणान्तरादसंभवप्रतिपादनम् ।

,, ४९ ४ स्वभाववादिमतनिराकरणम् ।

सू० पृ० पं०

२ ५४ ५ प्रकृताधिकरणस्य विषयवाक्यप्रदर्शनं तद्गतयच्छब्दार्थनिर्णायकवाक्यप्रदर्शनमुत्तरसूत्रावतरणं च ।

३ शास्त्रयोनित्वाधिकरणम् ।

३ ५५ ब्रह्मणो वेदकर्तृत्वप्रतिपादनेन जगद्योनित्वावगतनिरतिशयसर्वज्ञत्वदृढीकरणम् ।

द्वितीयवर्णकम्—

,, ५८ १ ब्रह्मणः शास्त्रप्रमाणकत्वप्रतिपादनम् । अस्मिन्कल्पे पूर्वसूत्रेणास्य सूत्रस्य गतार्थत्वाशङ्का तत्परिहारश्च ।

,, ५८ ६ उत्तरसूत्रावतरणव्याजेन द्वितीयवर्णकाक्षेपपूर्वकोत्तरसूत्रनिवर्त्यपूर्वपक्षाभिधानम् ।

४ समन्वयाधिकरणम् ।

४ ६१ सूत्रघटकपदानामर्थकथनम् ।

,, ६२ १ वेदान्तानामेकान्तेन ब्रह्मप्रतिपादनपरत्वमाख्यातुं केषांचिद्वाक्यानामुपदर्शनम् ।

,, ६३ ४ ब्रह्मणः सिद्धत्वेन मानान्तरवेद्यत्वमित्यादीनां पूर्वपक्षबीजानां निराकरणम् ।

द्वितीयवर्णकम्—

,, ६६ १ ब्रह्मण उपास्तिविधिशेषत्ववादिमतोपन्यासः ।

,, ७० १ कर्मज्ञानफलयोर्वैलक्षण्यप्रदर्शनम् ।

,, ७८ ७ ब्रह्मणस्तज्ज्ञानस्य च कार्यानुप्रवेशानर्हत्वम् ।

,, ८० १ ब्रह्मण आप्यत्वनिरासः ।

,, ८३ १ ज्ञानस्य क्रियात्वमाशङ्क्य तत्परिहारः ।

,, ८४ २ ब्रह्मविषयकलिङादीनां विधित्वनिराकरणम् ।

,, ८५ ४ ब्रह्मात्मावगतौ सर्वकर्तव्यताहान्यादेरिष्टत्वकथनम् ।

,, ८५ ८ केवलवस्तुवादी वेदभागो नास्तीति प्राभाकरमतस्य निराकरणम् ।

,, ८८ ६ आम्नायस्य क्रियार्थत्वादितिसूत्रे आनर्थक्यमतदर्थानामित्युक्तस्यानर्थक्यस्य पुरुषार्थानुपयोग्युपाख्यानादिभूतार्थवादविषयकत्वाभिधानम् ।

,, ९१ १ निषेधवाक्यवद्वेदान्तानां सिद्धेऽर्थे प्रामाण्यप्रतिपादनम् ।

,, ९४ ३ न वेदान्तानां कर्तव्यविध्यनुप्रवेशमन्तरेण

सू०	पृ०	पं०	
			रज्जुस्वरूपकथनवदर्थवत्त्वं संभवति श्रुतब्रह्मणोऽपि यथापूर्वं संसारित्वदर्शनादित्याक्षेपस्य निराकरणम् । आत्मनः सशरीरत्वस्य शरीरात्माभिमानलक्षणमिथ्याज्ञानरूपत्वकथनम् ।
४	९६	३	शरीरात्माभिमानस्य गौणत्वं वदतः प्राभाकरस्य खण्डनम् । विदुषः सर्वप्रवृत्त्यसंबन्धप्रदर्शनेनावगतब्रह्मात्मभावस्य यथापूर्वसंसारित्वाभावावधारणम् ।
,,	९७	९	वेदान्तानां प्रतिपत्तिविधिपरत्वनिराकरणम् ।
,,	९८	७	अद्वैतात्मसाक्षात्कारेणाविद्यानिवृत्तौ प्रमात्रादिभावविरहात्प्रमाणादिव्यवहारबाधप्रतिपादनम् ।
,,	१००		उत्तरसूत्रावरणम् ।

५ ईक्षत्यधिकरणम् ।

सू०	पृ०	पं०	
५	१०२		सूत्रगतपदानां योजना व्याख्यानं च ।
,,	१०३	१	ईक्षितृत्वप्रतिपादकश्रुतिप्रदर्शनम् ।
,,	१०४	५	ईक्षतेरित्यस्य धात्वर्थनिर्देशत्वकथनं तत्प्रयोजनकथनं च ।
,,	१०४	८	सत्त्वधर्मेण ज्ञानेन सर्वज्ञं प्रधानं भविष्यतीति सांख्योक्तिखण्डनम् ।
,,	१०५	६	सेश्वरसांख्यमतखण्डनम् ।
,,	१०५	८	ब्रह्मणो न मुख्यं सर्वज्ञत्वमुपपद्यते इति पूर्वपक्षबीजस्य निरसनम् ।
,,	१०६	७	जीवस्येव ब्रह्मणोऽपि ज्ञाने शरीरसंबन्धाद्यपेक्षेत्याशङ्क्य तन्निराकरणम् ।
,,	१०७	५	यदुक्तं संसारिणः शरीराद्यपेक्षा ज्ञानोत्पत्तिर्नेश्वरस्येति तदयुक्तं ईश्वरादतिरिक्तस्य संसारिणोऽभावादित्याशङ्का तत्परिहारश्च । अचेतनेऽपि प्रधाने ईक्षितृत्वस्यौपचारिकत्वोपपादनेनोत्तरसूत्रावतरणम् ।
६	१०८	१६	सूत्रस्थात्मशब्दादितिपदेन जीवे सत आत्मशब्दप्रयोगादितिविवक्षया प्रधानस्येक्षितृत्वाभावप्रतिपादनम् ।
,,	१०९	८	विधान्तरेण हेतुव्याख्यानम् ।
,,	११०	१	आत्मशब्दस्य प्रधानेऽपि नानार्थत्वाद्गुणवृत्त्या वा संभवाभिधानेनोत्तरसूत्रावतरणम् ।
७	११०	७	तन्निष्ठस्य (सत्यभेदज्ञानवतः) मोक्षोपदेशात् प्रधानस्यात्मशब्दालम्बनत्वाभावप्रतिपादनम् ।
,,	१११	३	तत्त्वमसीत्युपदेशस्य प्रधानैक्यसंपदुपासनार्थत्वनिराकरणम् । गौणत्वसाधारणत्वयोर्दृष्टान्तवैषम्यप्रदर्शनेन निराकरणम् ।
,,	११२	५	स्वतन्त्रहेतुपरतया सूत्रव्याख्यानम् ।
८	११२		स्थूलारुन्धतीन्यायेन तत्त्वमसीत्यत्र प्रधानस्यैवात्मत्वोपदेश इत्याशङ्कानिराकरणम् ।
९	११३		जगत्कारणं प्रकृत्य स्वपितीत्यस्य निर्वचनं कुर्वत्या श्रुत्या चेतनस्यैव जगत्कारणत्वप्रतिपादनाभिधानम् ।
१०	११५		सर्वेषु वेदान्तेषु जगत्कारणचैतन्यावगतेः प्रधानस्य जगत्कारणत्वाभावप्रतिपादनम् ।
११	११६		सर्वज्ञस्य जगत्कारणत्वप्रतिपादकश्रुतिप्रदर्शनम् ।
,,	११६	४	वृत्तसंकीर्तनपुरःसरमुत्तरसूत्रसंदर्भाक्षेपः ।
,,	११६	८	द्विरूपब्रह्मबोधकश्रुतिप्रदर्शनपूर्वकमुत्तरग्रन्थप्रयोजनकथनम् ।

६ आनन्दमयाधिकरणम् ।

सू०	पृ०	पं०	
१२	११९		एकदेशिमतेन व्याख्यानम् ।
,,	११९		विषयवाक्यप्रदर्शनपूर्वकं तद्गतेनानन्दमयशब्देन किं ब्रह्मोच्यतेऽर्थान्तरं वेति संदिह्य पूर्वपक्षसमर्थनम् ।
,,	१२०	५	परस्मिन्नानन्दशब्दाभ्यासप्रदर्शनेन सिद्धान्तः
,,	१२१	७	अमुख्यात्मप्रवाहपतितत्वरूपपूर्वपक्षबीजनिरसनम् ।
,,	१२१	८	प्रियादीनां शिरस्त्वादिकल्पनानुपपत्तिरूपपूर्वपक्षबीजनिरसनम् ।
१३	१२१		मयटो विकारे दर्शनाद्विकारविषयत्वमानन्दमयशब्दस्याशङ्क्य प्राचुर्येऽपि स्मरणात्तद्विषयत्वप्रतिपादनम् ।
१४	१२२		ब्रह्मण आनन्दहेतुत्वव्यपदेशाद्धेतोर्मयटः प्राचुर्यार्थत्वप्रतिपादनम् ।
१५	१२२		मान्त्रवर्णिकस्यैव परस्य ब्रह्मणो ब्राह्मणे आनन्दमयशब्देन गानादानन्दमयः पर एवात्मेति प्रतिपादनम् ।
१६	१२३		शरीराद्युत्पत्तेः प्रागभिध्यानाद्यसंभवाज्जीवस्यानन्दमयत्वाभावप्रतिपादनम् ।
१७	१२३		रसं ह्येवायं लब्ध्वानन्दी भवतीति भेदव्यपदेशादानन्दमयशब्देन न संसारिणो ग्रहणम् । लब्धुर्लब्धव्यत्वाभावे श्रुतिस्मृतिबाधमाशङ्क्य तत्परिहारः ।
१८	१२४		आनन्दमयाधिकारे कामयितृत्वनिर्देशात्प्रधानमानन्दमयत्वेन कारणत्वेन वाऽपेक्षितुं न शक्यत इति प्रतिपादनम् ।
१९	१२४		आनन्दमयविषयकप्रबोधवतो जीवस्य मुक्तिशासनादानन्दमयशब्दः प्रधाने जीवे वा न प्रवर्तत इति प्रतिपादनम् ।

सू० पृ० पं०

१९ १२५ ५ स्वमतेनाधिकरणपरिग्रहार्थमेकदेशिमतनिरसनम् ।

,, १२८ १७ स्वसंमताधिकरणानुगुण्येन सूत्राणां व्याख्यानम् ।

७ अन्तरधिकरणम् ।

२० १३० विषयवाक्यप्रदर्शनपूर्वकं विवक्षितोपाधिभेदं ब्रह्म उपास्यत्वेन श्रूयते उत विद्याकर्मातिशयलब्धोत्कर्षो जीव इति संदिह्य रूपवत्त्वश्रुतेराधारश्रवणादैश्वर्यमर्यादाश्रुतेश्च पूर्वपक्षसमर्थनम् ।

,, १३२ ३ तद्धर्मोपदेशादिति सूत्रावयवव्याख्यानेन सिद्धान्तप्रतिपादनम् ।

,, १३३ ५ रूपवत्त्वश्रुतिलक्षणपूर्वपक्षसमर्थकप्रथमहेतुनिराकरणम् ।

,, १३३ १२ द्वितीयहेतुनिराकरणम् ।

,, १३३ १३ तृतीयहेतुनिराकरणम् ।

२१ १३४ आदित्यशरीराभिमानिभ्यो जीवेभ्योऽन्यस्यान्तर्यामिण ईश्वरस्य श्रुत्योपदेशाद्ब्रह्मण एवोपास्यत्वप्रतिपादनम् ।

८ आकाशाधिकरणम् ।

२२ १३४ अस्य लोकस्येति छान्दोग्यवाक्ये आकाशपदं भूताकाशपरं ब्रह्मपरं वेति संदिह्य पूर्वपक्षसमर्थनम् ।

,, १३४ ११ तल्लिङ्गादितिसूत्रस्थपदव्याख्यानेन सिद्धान्तप्रतिपादनम् ।

,, १३७ १ प्रसिद्धिबलेन शीघ्रं बुद्ध्यारोहादिति पूर्वपक्षसमर्थकहेतोर्निराकरणम् ।

९ प्राणाधिकरणम् ।

२३ १३७ कतमा सा देवतेतिवाक्ये पूर्ववत्संशयनिर्णययोरतिदेशः ।

,, १४० ६ वृत्तिकारकृतव्याख्यानखण्डनम् ।

१० ज्योतिश्चरणाधिकरणम् ।

२४ १४० अथ यदतः परो दिवो ज्योतिर्दीप्यते इति वाक्ये आदित्यादिज्योतिरभिधीयते किंवा परमात्मेति संदिह्य इह पूर्ववल्लिङ्गाभावाप्रसिद्धेर्मर्यादाश्रुतेः (अत्र कार्यस्याऽपि मर्यादाऽयोगाशङ्का तत्परिहारः) आधारश्रुतेः परस्य ज्योतिषोऽध्यासात् 'अत्रापकश्रुतेः' पूर्ववाक्ये ब्रह्मनिर्देशाभावात् दिव आधारत्वश्रवणेन प्रत्यभिज्ञानाभावाच्च पूर्वपक्षसमर्थनम् ।

२४ १४१ १० चरणाभिधानमिति सूत्रावयवव्याख्यानेन ब्रह्मनिर्देश इति समाधानम् ।

,, १४४ ४ संदंशन्यायप्रदर्शनम् ।

,, १४४ ५ प्रसिद्धेरित्यस्य निरसनम् ।

,, १४५ ४ मर्यादाश्रुत्यादीनां निरसनम् ।

२५ १४६ एकदेशिमतेन सूत्रव्याख्यानम् । पूर्वस्मिन्वाक्ये ब्रह्मनिर्देशाभावादिति पूर्वपक्षसमर्थकहेतुपरिहारप्रतिज्ञा ।

,, १४६ १० प्रश्नपूर्वकं हेतुप्रदर्शनम् ।

,, १४६ ११ तावानिति मन्त्रस्य ब्रह्मप्रकाशकत्वाभावप्रतिपादनम् ।

,, १४६ १४ यद्वै तद्ब्रह्मेतिमन्त्रगतब्रह्मशब्दस्य छन्दोविषयत्वप्रतिपादनम् ।

,, १४७ ३ तथा चेतोऽर्पणनिगदादिति सूत्रावयवव्याख्यानेन गायत्र्याख्यविकारानुगतस्य जगत्कारणस्य ब्रह्मणः सर्वशब्देन प्रतिपादनाभिधानम् । तथाहि दर्शनमिति सूत्रशेषव्याख्यानम् ।

,, १४८ १ गायत्रीशब्दस्य संख्यासामान्याद्गौण्या वृत्त्या ब्रह्माभिधायित्वमिति मतान्तरप्रदर्शनम् ।

२६ १४९ भूतादिपादव्यपदेशादपि पूर्ववाक्ये ब्रह्मणः प्रकृतत्वाभिधानम् ।

२७ १५० दिव आधारत्वेन मर्यादात्वेन चोपदेशान्न प्रत्यभिज्ञानमित्येतस्याक्षेपस्य परिहारः ।

११ प्रातर्दनाधिकरणम् ।

२८ १५० विषयवाक्यप्रदर्शनपुरःसरं प्राणशब्देन वायुमात्रं वा देवतात्मा वा जीवो वा परं ब्रह्म वा गृह्यत इति चतुष्कोटिकसंशयोपपादनम् ।

,, १५२ ब्रह्मणो विज्ञेयत्वप्रतिपादनम् ।

२९ १५३ न वक्तुरात्मोपदेशादिति सूत्रावयवव्याख्यानेन पूर्वसूत्रसिद्धान्तं 'प्राणो ब्रह्मेति' आक्षिप्य देवतात्मेति द्वितीयकोटिसमर्थनम् ।

,, १५३ १४ अध्यात्मसंबन्धभूमा ह्यस्मिन्निति सूत्रशेषव्याख्यानेन ब्रह्मोपदेश एवायं न देवतात्मोपदेश इति सिद्धान्तः ।

३० १५४ देवतालिङ्गानां गतिप्रदर्शनम् ।

३१ १५५ जीवमुख्यप्राणलिङ्गप्रदर्शनेन प्राणशब्दस्य ब्रह्मपरत्वाक्षेपः ।

,, १५६ २ नोपासात्रैविध्यादिति सूत्रांशव्याख्यानेन समाधानम् ।

,, १५६ ७ आश्रितत्वादित्यादिसूत्रशेषव्याख्यानम् ।

,, १५६ ९ जीवमुख्यप्राणलिङ्गानां ब्रह्मणि नयनम् ।

सू० पृ० पं०

विज्ञानात्मनो न द्युभ्वाद्यायतनत्वमिति प्रतिपादनम् ।

७ २१० ८ द्वासुपर्णेत्यत्र पैङ्ग्युपनिषत्कृतव्याख्यानेन सत्त्वक्षेत्रज्ञावुच्येते तस्मिन्पक्षे व्याख्यानम् ।

२ भूमाधिकरणम् ।

८ २११ भूमा त्वेवेति छान्दोग्यवाक्ये भूमा प्राण उत परमात्मेति संदिह्य संशयबीजप्रदर्शनम् ।

,, २१२ ३ पूर्वपक्षसमर्थनम् ।

,, २१२ प्राणो भूमेतिपक्षे भूमलक्षणविरोधाशङ्का तत्परिहारश्च ।

,, २१३ ३ सुखत्वामृतत्वश्रुतीनामस्मिन्पक्षे निर्वाहप्रदर्शनम् ।

,, २१३ ७ प्रकरणविरोधाक्षेपस्तत्परिहारश्च ।

,, २१३ १२ संप्रसादादध्युपदेशादिति सूत्रावयवव्याख्यानेन परमात्मैवेहभूमेति सिद्धान्तोपपादनम् ।

९ २१६ भूम्नि श्रूयमाणानां धर्माणां परमात्मन्युपपत्तिप्रदर्शनम् ।

,, २१६ ११ भूम्नो लक्षणस्य सुखत्वामृतत्वयोश्च प्राणेऽयोगप्रदर्शनम् ।

३ अक्षराधिकरणम् ।

१० २१७ कस्मिन्नु खल्वाकाश इति वाक्ये अक्षरशब्देन वर्ण उच्यते किंवा परमेश्वर इति संदिह्य वर्ण इति पूर्वपक्षस्य समर्थनम् ।

,, २१८ २ अम्बरान्तधृतेरित्यस्य व्याख्यानेन परमेश्वर इति सिद्धान्तः ।

११ २१८ अम्बरान्तधृतिः प्रधानवादिनोऽप्युपपद्यत इत्याशङ्कानिराकरणम् ।

१२ २१९ अम्बरान्तधरणस्याक्षरस्य वर्ण-प्रधान-अव्याकृतत्वस्य श्रुत्या व्यावर्तनादक्षरं ब्रह्मेति प्रतिपादनम् ।

४ ईक्षतिकर्माधिकरणम् ।

१३ २१९ यः पुनरेतमिति वाक्ये किं परं ब्रह्माभिध्यातव्यमुच्यत आहोस्विदपरमिति संदिह्यापरमिति पूर्वपक्षोपपादनम् ।

,, २२० ७ सूत्रव्याख्यानेन परमिति सिद्धान्तोपपादनम् ।

,, २२२ ५ देशपरिच्छिन्नस्य फलस्योच्यमानत्वादिति पूर्वपक्षहेतोर्निराकरणम् ।

(५ दहराधिकरणम् ।)

१४ २२२ अथ यदिदमस्मिन्निति वाक्ये यो दहरे पुण्डरीके दहराकाशः श्रुतः स किं भूताकाशोऽथवा विज्ञानात्माऽथवा परमात्मेति संशय्य संशयहेतोः प्रतिपादनम् ।

१४ २२३ ५ भूताकाश इति पक्षस्य समर्थनम् ।

,, २२३ ८ जीव इति पक्षस्य समर्थनम् ।

,, २२४ ४ अथवा भूताकाश एव दहराकाशोऽस्तु दहराकाशान्तःस्थस्य ध्येयत्वेनोपादानादिति पक्षान्तरम् ।

,, २२४ ६ उत्तरेभ्य इति सूत्रावयवव्याख्यानेन दहराकाशपदेन भूताकाशग्रहणासंभवप्रदर्शनम् ।

,, २२५ १२ जीवपक्षस्य निरसनम् ।

,, २२६ १२ दहराकाशान्तःस्थस्य ध्येयत्वेनोपादानादित्यस्य निरसनम् ।

१५ २२७ पूर्वसूत्रे उत्तरेभ्यो हेतुभ्य इत्युक्तं तेषूत्तरहेतुषु गतिशब्दयोः प्रदर्शनम् ।

१६ २२९ सर्वजगद्धारणस्य परमात्मलिङ्गस्य दहरे दर्शनाद्दहरस्य ब्रह्मत्वप्रतिपादनम् ।

१७ २२९ आकाशशब्दस्य परमात्मनि प्रसिद्धत्वादपि 'दहरोऽस्मिन्नन्तराकाशः' इति परमेश्वर एवोच्यत इति प्रतिपादनम् ।

१८ २३० वाक्यशेषे जीवस्यापि परामर्शाद्दहरोऽस्मिन्नन्तराकाश इत्यत्र जीव उच्यत इत्याशङ्कानिराकरणम् ।

१९ २३१ जीवाशङ्कायाः प्राजापत्यवाक्यात्पुनः समुत्थानम् ।

,, २३३ ४ 'आविर्भूतस्वरूपस्तु' इति सूत्रावयवव्याख्यानेन सिद्धान्तनिरूपणम् ।

,, २३४ ११ स्वेन रूपेणाभिनिष्पत्तिरित्यत्र विरोधाशङ्का ।

,, २३५ ५ पूर्वाशङ्कापरिहारः ।

,, २३६ ३ श्रुत्यर्थस्याविरुद्धतया आविर्भूतस्वरूपस्त्वित्यादि सूत्रशेषस्य युक्तत्वप्रतिपादनम् ।

,, २३६ ५ प्रजापतिवाक्यसंदर्भपर्यालोचनयापि भेदस्य मिथ्यात्वप्रतिपादनम् ।

,, २३७ ९ श्रुतेरेकदेशिव्याख्यानम् ।

,, २३७ ११ तन्निरसनम् ।

,, २३८ १ मतान्तरमुपन्यस्य तत्र शारीरकशास्त्रस्यैवोत्तरत्वाभिधानम् ।

,, २३८ ३ शारीरकस्यार्थस्य संक्षेपेण कथनम् ।

२० २३९ जीवपरामर्शस्य गतिप्रदर्शनम् ।

२१ २३९ दहरस्याल्पत्वश्रवणमल्पत्वं जीवस्यानुरूपमत इत्युक्तस्य परिहारः ।

६ अनुकृत्यधिकरणम् ।

२२ २४० न तत्र सूर्य इति मुण्डकवाक्ये तच्छब्दो-

सू० पृ० पं०

पातः किं तेजोधातुः कश्चिदुत प्राज्ञ आत्मेति संदिह्य तेजोधातुरिति पूर्वपक्षस्य समर्थनम् ।

२२ २४१ १ सूत्रव्याख्यानेन प्राज्ञ इति सिद्धान्तोपपादनम् ।

,, २४२ दर्शितमाण्डूक्यश्रुतिगतसर्वशब्दस्यार्थान्तरमादाय व्याख्यानम् ।

,, २४२ ७ न तत्रेति सतिसप्तमीति पक्षनिरसनम् ।

२३ २४३ णिजध्याहारेण ब्रह्मणः सूर्याद्यविषयत्वे श्रुत्युक्ते स्मृतेः प्रमाणत्वेनोपन्यासः ।

७ प्रमिताधिकरणम् ।

२४ २४३ अङ्गुष्ठमात्र इति काठकवाक्ये श्रूयमाणोऽङ्गुष्ठमात्रः पुरुषः किं विज्ञानात्मा किंवा परमात्मेति संदिह्य परिमाणोपदेशात्स्मृतिसंवादाच्च जीव इति पूर्वपक्षसमर्थनम् ।

,, २४४ ५ सूत्रव्याख्यानेन परमात्मेति सिद्धान्तप्रतिपादनम् ।

२५ २४५ परिमाणोपदेशोपपत्तिप्रदर्शनम् ।

२६ २४६ २ पूर्वपक्षबीजनिरसनम् ।

८ देवताधिकरणम् ।

२६ २४६ संगतिप्रदर्शनपूर्वकं देवादीनामप्यस्ति ब्रह्मज्ञानाधिकार इति सिद्धान्तमुपन्यस्य संभवादित्यस्य व्याख्यानेन तत्समर्थनम् ।

,, २४८ २ कर्मानधिकारकारणस्य ब्रह्मविद्यानधिकारकारणत्वोपपादनम् ।

२७ २४८ देवादीनां विग्रहवत्त्वे कर्मणि विरोधाशङ्का ।

,, २४८ ११ अनेकप्रतिपत्तेरिति सूत्रावयवव्याख्यानेन परिहारः ।

,, २४९ दर्शनादिति सूत्रावयवव्याख्यानेनोक्तप्रतिपत्तौ हेतुप्रदर्शनम् ।

,, २५० ५ अनेकप्रतिपत्तिपदस्य अनेकेषु युगपदङ्गभावगमनपरतया व्याख्यानम् ।

२८ २५० देवताया विग्रहवत्त्वे वैदिके शब्दे प्रामाण्यविरोधाशङ्का ।

,, २५१ ५ नातः प्रभवादित्यस्य व्याख्यानेन परिहारः ।

,, २५२ ४ इन्द्रादिपदानामुपाधिनिमित्तत्वकथनम् ।

,, २५२ ६ जगतो ब्रह्मप्रभवत्वतः शब्दप्रभवत्वस्य वैलक्षण्यप्रतिपादनम् ।

,, २५२ ८ प्रत्यक्षानुमानाभ्यामित्यस्य व्याख्यानेन जगतः शब्दप्रभवत्वे मानप्रदर्शनम् ।

,, २५३ ७ प्रत्यक्षानुमानशब्दयोः प्रमाणविभाजकोपाध्यवच्छिन्नपरतया व्याख्यानम् ।

,, २५३ ११ जगतः शब्दप्रभवत्वमाक्षिप्य शब्दस्वरूपनिरूपणम् । स्फोटवादिमतनिरूपणम् । वर्णपक्षे दोषाः ।

सू० पृ० पं०

२८ २५५ ७ वर्णा एव तु शब्द इति सिद्धान्तोपपादनम् ।

२९ २६० वेदनित्यत्वदृढीकरणम् ।

३० २६१ महाप्रलये जगतो निर्लेपप्रलयाच्छब्दार्थसंबन्धस्यानित्यत्वाशङ्का ।

,, २६१ ५ समाननामरूपत्वाच्चावृत्तावप्यविरोधः ।

३१ २६५ मध्वादिष्वसंभवाद्ब्रह्मविद्यायां देवादीनां नाधिकार इति जैमिनिः ।

३२ २६७ विग्रहाभावाच्चानधिकारो देवानाम् ।

३३ २६८ बादरायणो भावमधिकारस्य देवादीनां मन्यते ।

,, विग्रहाभावादित्येतस्य निरसनम् ।

९ अपशूद्राधिकरणम् ।

३४ २७४ संगतिप्रदर्शनपूर्वकमधिकरणतात्पर्यमुक्त्वा शूद्रस्य विद्यायामधिकारोऽस्तीति पूर्वपक्षसमर्थनम् ।

,, २७५ ७ न शूद्रस्याधिकार इति सूत्राद्बहिरेव सिद्धान्त ।

,, २७६ ६ संवर्गविद्यायां शुश्रूषोः शूद्रशब्देन परामर्शादित्येतस्य पूर्वपक्षबीजस्य सूत्रव्याख्यानेन शूद्रशब्दस्य यौगिकत्वप्रदर्शनेन च निरसनम् ।

३५ २७८ प्रकरणनिरूपणादिना जानश्रुतेर्जातिशूद्रत्वनिराकरणम् ।

३६ २७९ विद्योपदेशप्रदेशेषूपनयनसंस्कारपरामर्शाच्छूद्रस्य ब्रह्मविद्यायामनधिकाराभिधानम् ।

३७ २८० शूद्रत्वाभावे निर्धारिते उपनयनेऽनुशासने च प्रवृत्तिप्रदर्शनेन शूद्रस्य विद्यायामनधिकारप्रतिपादनम् ।

३८ २८० श्रवणादिप्रतिषेधादप्यनधिकार इति प्रतिपादनम् ।

१० कम्पनाधिकरणम् ।

३९ २८१ यदिदं किंचेति वाक्ये श्रूयमाणः प्राणो वज्रश्च क इति जिज्ञासायां क्रमेण वायुरशनिश्चेति पूर्वपक्षसमर्थनम् ।

,, २८२ ८ पूर्वोत्तरालोचनाद्ब्रह्मेतिसिद्धान्तसमर्थनम् । प्राणवज्रशब्दयोर्ब्रह्मणि योगप्रदर्शनं च ।

११ ज्योतिरधिकरणम् ।

४० २८३ एष संप्रसाद इतिवाक्ये ज्योतिःशब्दं तेज उत परं ब्रह्मेति संशय्य तेज इति पूर्वपक्षसमर्थनम् ।

,, २८४ ७ दर्शनादिति सूत्रावयवव्याख्यानेन ब्रह्मेति सिद्धान्तोपपादनम् ।

१२ अर्थान्तरत्वादिव्यपदेशाधिकरणम् ।

४१ २८६ आकाशो वै नामेति वाक्ये आकाशशब्दं

सू० पृ० पं०

भूताकाशं ब्रह्म वेति संदिह्य भूताकाश इति पूर्वपक्षसमर्थनम् ।

४१ २८६ ७ अर्थान्तरत्वादिव्यपदेशादित्येतद्व्याख्याय परं ब्रह्मेति सिद्धान्तोपपादनम् ।

१३ सुषुप्त्युत्क्रान्त्यधिकरणम् ।

४२ २८७ बृहदारण्यके षष्ठे प्रपाठके कतम आत्मेत्युपक्रम्य भूयानात्मविषयः प्रपञ्चः कृतः । तत्किं संसारिस्वरूपाख्यानपरं वाक्यमुतासंसारिस्वरूपप्रतिपादनपरमिति संशय्य संसारिस्वरूपमात्रविषयमिति पूर्वपक्षस्य समर्थनम् ।

,, २८८ ५ व्यपदेशादिति पूर्वसूत्रतोऽनुषज्य सूत्रव्याख्यानेन परमेश्वरोपदेशपरमिति सिद्धान्तः ।

,, २८९ १ पूर्वपक्षबीजनिरसनम् ।

४३ २८९ असंसारिस्वभावप्रतिपादनपरैः संसारिस्वभावप्रतिषेधपरैश्च शब्दैरसंसारिस्वरूपप्रतिपादनपरत्वोपपादनम् ।

प्रथमाध्याये चतुर्थः पादः ॥

१ आनुमानिकाधिकरणम् ।

१ २९१ वृत्तसंकीर्तनपूर्वकं 'महतः परमव्यक्तम्' इति काठकश्रुतौ महदादीनां श्रवणात् प्रधानस्याशब्दत्वानुपपत्त्युपपादनम् ।

,, २९२ ५ काठकश्रुत्यन्तर्गताव्यक्तशब्दस्य प्रधानपरत्वनिरासः ।

,, २९३ शरीररूपकविन्यस्तगृहीतेरिति सूत्रावयवव्याख्यानेन अव्यक्तशब्दस्य शरीरपरत्वप्रतिपादनम् ।

,, २९५ ६ शरीरादिषु रथादिरूपककल्पनायाः प्रयोजनप्रदर्शनम् ।

,, २९५ ८ काठकग्रन्थस्यैक्यतात्पर्ये लिङ्गप्रदर्शनम् ।

२ २९६ स्थूलशरीरारम्भकस्य भूतसूक्ष्मस्याव्यक्तत्वाच्छरीरेऽव्यक्तपदार्हत्वप्रतिपादनम् ।

३ २९६ बीजात्मकस्यानभिव्यक्तनामरूपस्य प्रागवस्थस्य जगतोऽभ्युपगमे प्रधानवादप्रसङ्गोपपादनम् ।

,, २९७ १ उक्तायां प्रागवस्थायामविद्याशक्तिमायादिपदवाच्यत्वस्य तत्त्वान्यत्वाभावस्य च प्रदर्शनेनाव्याकृतवादस्य प्रधानवादाद्भेदप्रतिपादनम् ।

,, २९८ ६ सूत्रद्वयस्य वृत्तिकृत्संमतार्थप्रदर्शनम् ।

,, २९८ ११ तत्खण्डनम् ।

४ २९९ अत्राव्यक्तस्य ज्ञेयत्वेनोपास्यत्वेन वानुक्तत्वात्सांख्यैश्चोक्तत्वादयमव्यक्तशब्दो न सांख्याभिमतप्रधानपर इति प्रतिपादनम् ।

५ ३०० ज्ञेयत्वावचनस्यासिद्धत्वोपपादनम् ।

,, ३०० ११ अशब्दमस्पर्शमिति वाक्ये निचाय्यत्वेन श्रूयमाणस्य ब्रह्मत्वप्रतिपादनेन ज्ञेयत्वावचनासिद्धिनिरसनम् ।

६ ३०१ कठवल्लीषु अग्निजीवपरमात्मनां त्रयाणामेव वरप्रदानसामर्थ्यात्, वक्तव्यत्वेनोपन्यासात्प्रधानस्य नाव्यक्तशब्दवाच्यत्वं ज्ञेयत्वं वेति प्रतिज्ञायाम्यादित्रितयविषयकप्रश्नप्रतिवचनप्रदर्शनम् ।

,, ३०२ १ जीवपरमात्मविषयकप्रश्नयोरेकत्वे सूत्रविरोधाशङ्का ।

,, ३०२ ४ भेदे वरप्रदानान्तर्भावेऽपि प्रश्न इव प्रधानाख्यानमप्यदुष्टमित्याक्षेपः ।

,, ३०२ ६ वस्तुतो जीवपरमात्मनोरभेदात्प्रष्टव्याभेदेनैक एव प्रश्नः । सूत्रं त्ववास्तवभेदाभिप्रायमिति परिहारः ।

७ ३०४ सांख्यप्रसिद्धेर्वैदिकप्रसिद्ध्या विरोधादव्यक्तशब्दो वैदिके प्रयोगे न प्रधानमभिधातुमर्हतीति प्रतिपादनम् ।

२ चमसाधिकरणम् ।

८ ३०५ अजामेकामित्यादिमन्त्रेऽवगम्यमानत्वात्प्रधानस्याशब्दत्वमसिद्धमित्याक्षेपः ।

,, ३०६ ७ सूत्रोक्तचमसदृष्टान्तेनात्र प्रधानमेवाभिप्रेतमिति नियन्तुमशक्यमिति प्रतिपादनम् ।

,, ३०७ १ उत्तरसूत्रावतरणम् ।

९ ३०७ " इयमजा चतुर्विधभूतग्रामप्रकृतिर्भूतत्रयलक्षणा प्रतिपत्तव्या, शाखान्तरे तेषामेव रोहितादिरूपताख्यानादिति प्रतिपादनम् ।

,, ३०७ ९ मायाप्रकरणादपि अजामन्त्रे न प्रधानाम्नानमिति प्रतिपादनम् । उत्तरसूत्रावतरणम् ।

१० ३०८ नायमजाशब्दस्तेजोबन्नलक्षणायामवान्तरप्रकृतौ जातिनिमित्तो नापि यौगिकः, किंतु रूपकक्लृप्त्युपदेशोऽयमिति प्रतिपादनम् ।

,, ३०९ २ मध्वादिवदित्यादिसूत्रावयवव्याख्यानम् ।

३ संख्योपसंग्रहाधिकरणम् ।

११ ३०९ 'यस्मिन्पञ्च पञ्चजनाः' इति वाक्ये पञ्चसंख्याविषयापरपञ्चसंख्याश्रवणेन पञ्चविंशतिसंख्याप्रतीतेः सांख्यसंख्यातपञ्चविंशतितत्त्वोपसंग्रहात्प्रधानस्य श्रुतिमत्त्वमिति पूर्वपक्षः ।

सू० पृ० पं०

११ ३१० ४ नानाभावादितिसूत्रावयवव्याख्यानम्—तत्त्वानां पञ्चशः पञ्चशः साधारणधर्माभावात्पञ्च पञ्च संख्यानिवेशासंभवप्रतिपादनम्।

,, ३११ २ अवयवद्वारेण पञ्चविंशतिसंख्या लक्ष्यत इति मतनिरसनम्।

,, ३१२ ३ संख्यान्तरानाकाङ्क्षा-नोपसर्जनन्यायाभ्यां पूर्वपक्षनिरसनम्।

,, ३१३ २ पञ्चपञ्चजनशब्दस्य अतिरेकादिति सूत्रावयवव्याख्यानेन पञ्चविंशतितत्त्ववाचकत्वनिरासः।

,, ३१३ ९ पञ्चपञ्चजनशब्दस्य रूढत्वप्रतिपादनम्।

१२ ३१४ प्राणादीनां पञ्चजनपदप्रतिपाद्यत्वप्रतिपादनम्।

,, ३१५ एकदेशिमतद्वयप्रदर्शनम्।

१३ ३१६ कण्वानां ज्योतिषा पञ्चसंख्यापूर्तिरिति प्रतिपादनम्।

४ कारणत्वाधिकरणम्।

१४ ३१६–१७ वृत्तकीर्तनपूर्वकं ब्रह्मणो जन्मादिकारणत्वं ब्रह्मविषयं गतिसामान्यं च वेदान्तवाक्यानां परस्परविरोधादाक्षिप्य कारणान्तरं परिग्रहीतव्यमिति पूर्वपक्षसमर्थनम्।

,, ३१८ १० कार्यविषयके विगाने सत्यपि कारणनिरूपणपरस्य वाक्यजातस्य प्रतिवेदान्तमविगीतार्थत्वान्न ब्रह्मणः कारणत्वे विरोध इति सिद्धान्तप्रतिपादनम्।

१५ ३२० असद्वा इदमग्र इत्यादिकारणविषयविगानस्य परिहारः।

५ बालाक्यधिकरणम्।

१६ ३२२ यो वै बालाक इत्यादि कौषीतकिवाक्ये किं जीवो वेदितव्यत्वेनोपदिश्यते उत मुख्यः प्राण उत परमात्मेति संशय्य प्राणपक्षसमर्थनम्।

,, ३२३ ५ जीवपक्षसमर्थनम्।

,, ३२४ ४ परमेश्वर एवेति सिद्धान्तोपपादनम्।

,, ३२५ १ यस्य वैतत्कर्मेति वाक्ये कर्मपदस्य जगद्वाचित्वावधारणम्।

,, ३२५ ९ जगत्कर्तृत्वाभिधानस्य प्रयोजनप्रदर्शनम्।

१७ ३२६ पूर्वपक्षबीजस्य प्रतर्दनन्यायेन निरासः।

,, ३२६ १२ प्रतर्दनाधिकरणेनास्य गतार्थत्वाशङ्का तन्निरासश्च।

१८ ३२६–२७ जीवव्यतिरिक्तविषयकप्रश्नप्रतिवचनाभ्यां जीवपरामर्शस्य ब्रह्मप्रतिपत्त्यर्थत्वप्रतिपादनम्।

१८ ३२७ १० वाजसनेयिनां बालाक्य जातशत्रुसंवादगतपरमात्मप्रतिपादकवाक्यप्रदर्शनम्।

६ वाक्यान्वयाधिकरणम्।

१९ ३२८ न वा अरे पत्युः कामायेति वाक्ये द्रष्टव्यत्वेन विज्ञानात्मा उपदिश्यत उत परमात्मेति संदिह्य संशयकारणं चोक्त्वा विज्ञानात्मोपदेश इति पूर्वपक्षस्य समर्थनम्।

,, ३३० ४ वाक्यान्वयादिति सूत्रव्याख्यानेन परमात्मोपदेश इति सिद्धान्तः।

२० ३३१ आत्मनि विज्ञाते सर्वमिदं विज्ञातं भवतीति प्रतिज्ञायाः सिद्धिं सूचयति विज्ञानात्मपरमात्मनोरभेदांशेनोपक्रमणमिति प्रतिपादनम्।

२१ ३३१ जीवः परमात्मनोऽत्यन्तं भिन्नोऽपि ज्ञानध्यानादिसाधनानुष्ठानात्संप्रसन्नः परमात्मनैक्यमापद्यतेऽत उपपन्नमभेदेनोपक्रमणमित्यौडुलोमिमतप्रदर्शनम्।

२२ ३३२ जीव आत्मनो नान्यो नापि तद्विकारः, किंत्वात्मैवाविद्याकल्पितावच्छेद इति काशकृत्स्नमतोपपादनम्।

,, ३३२ १३ दर्शितमतत्रयं विभज्य युक्तायुक्तत्वविचारः।

,, ३३३ ७ द्वितीयपूर्वपक्षबीजनिरासपरतया त्रिसूत्रीयोजना।

,, ३३४ एतेभ्यो भूतेभ्य इतिश्रुतावुत्पत्त्युच्छेदावुक्तौ नाभेद इत्याक्षेपपरिहारः।

,, ३३४ १६ कर्तृवचनेन शब्देनोपसंहारादिति तृतीयबीजपरिहारः। काशकृत्स्नीयमतस्य श्रुतिस्मृतिमत्त्वप्रदर्शनम्।

७ प्रकृत्यधिकरणम्।

२३ ३३७ ब्रह्मणो जगत्कारणत्वं प्रकृतित्वरूपमुत निमित्तत्वमिति संदिह्य निमित्तत्वमेवेतिपूर्वपक्षस्य समर्थनम्।

,, ३३९ २ प्रतिज्ञादृष्टान्तानुपरोधादिति सूत्रावयवव्याख्यानेन प्रकृतित्वसाधनम्।

,, ३४० ३ पञ्चमीश्रुत्यापि प्रकृतित्वसाधनम्।

,, ३४० ५ निमित्तत्वसाधनम्।

२४ ३४० अभिध्योपदेशात्प्रकृतित्वप्रतिपादनम्।

२५ ३४० साक्षाद्ब्रह्मैव कारणमुपादाय प्रभवप्रलयाम्नानादपि ब्रह्मणः प्रकृतित्वमिति प्रतिपादनम्।

२६ ३४१ कर्तृत्वकर्मत्वदर्शनादात्मनः प्रकृतित्वस्य निमित्तत्वस्य च प्रतिपादनम्।

,, ३४१ ११ परिमाणादित्यस्यावच्छिद्य व्याख्यानम्।

२७ ३४२ योनित्वेन पाठादपि प्रकृतित्वसाधनं पूर्वपक्षोक्तानुमानदूषणं च।

सू० पृ० पं०

८ सर्वव्याख्यानाधिकरणम् ।

२८ ३४३ अण्वादिकारणवादानां प्रधानकारणवादनिराकरणेन प्रधानमल्लनिराकरणन्यायेन निराकृतत्वबोधनम् ।

इति प्रथमोऽध्यायः ।

द्वितीयोऽध्यायः ।

प्रथमः पादः ।

१ स्मृत्यधिकरणम् ।

३४५ वृत्तवर्तिष्यमाणयोरध्याययोः संगतिप्रदर्शनाय संक्षेपतस्तात्पर्यार्थकथनम् ।

१ ३४६ कपिलादिस्मृतीनां मोक्षसाधनप्रकाशकत्वाभावे आनर्थक्यापातात्तदविरोधेन वेदान्ता व्याख्यातव्या इति पूर्वपक्षसमर्थनम् ।

,, ३४६ १३ पूर्वपक्षस्यायुक्तत्वाशङ्का तत्परिहारश्च ।

,, ३४७ ७ नान्यस्मृतीत्यादिसूत्रशेषव्याख्यानेन स्मृतीनामविगानाच्छ्रौत एवार्थ आस्थेय इति प्रतिपादनम् ।

,, ३४८ ९ कपिलादिस्मृतीनां प्रत्यक्षमूलत्वाशङ्का तन्निराकरणं च ।

,, ३४९ ८ श्रुतिः कपिलादीनां ज्ञानातिशयं बोधयति तत्कथं तेषां वचनमप्रमाणमित्याशङ्कानिराकरणम् ।

,, ३५० २ मन्वादीनां श्रौतत्वप्रदर्शनम् ।

,, ३५० ६ उक्तेऽर्थे महाभारतसंमतिप्रदर्शनम् ।

,, ३५० ११ मनुस्मृतेः श्रुतिसंवादप्रदर्शनम् । उपसंहारश्च ।

२ ३५१ महदादीनामलोकवेदप्रसिद्धत्वात् सांख्यस्मृतेरनवकल्पनप्रदर्शनम् ।

२ योगप्रत्युक्त्यधिकरणम् ।

३ ३५२ औपनिषदेन तत्त्वज्ञानेनापेक्षणात्संवादबाहुल्याच्च वेदेन योगस्मृतिः प्रमाणमिति पूर्वपक्षः ।

,, ३५३ ३ येनांशेन न विरुध्यते तत्रेष्टं प्रामाण्यं नान्यत्रेति सिद्धान्तः ।

३ विलक्षणत्वाधिकरणम् ।

४ ३५४ पूर्वपक्षेऽनवकाशत्वाक्षेपसमाधी ।

,, ३५६ १ 'न विलक्षणत्वादस्य' इति सूत्रावयवव्याख्यानेन जगतोऽब्रह्मप्रकृतिकत्वरूपपूर्वपक्षसमर्थनम् ।

,, ३५७ २ चेतनकारणश्रवणबलाज्जगतश्चेतनत्वोत्प्रेक्षा ।

४ ३५७ ११ तथात्वं च शब्दादित्यस्य व्याख्यानेन जगतोऽचेतनत्वोपपादनम् ।

,, ३५८ १३ अचेतनत्वेनाभिमतानां भूतेन्द्रियाणां चेतनत्वप्रदर्शकश्रुतीनामुपन्यासेनोत्तरसूत्रावतरणम् ।

५ ३५८ दर्शितश्रुतीनां मृदादीनां वागादीनां वा न साक्षाच्चैतन्याभिधायकत्वं किंत्वयं तत्तदभिमानिदेवताव्यपदेश इत्येतस्योपपादनेन जगतो ब्रह्मविलक्षणत्वं व्यवस्थाप्याब्रह्मप्रकृतिकत्वरूपपूर्वपक्षोपसंहारः ।

६ ३५९ विलक्षणत्वादिति हेतौ व्यभिचारोद्भावनम् ।

,, ३५९ १४ प्रकृतिविकारभावे सारूप्यं हेतुरिति पूर्वपक्ष्यभिप्रायं गृहीत्वा तस्यात्रासंभवप्रदर्शनम् ।

,, ३५९ १७ विलक्षणत्वहेतोस्त्रिधा विकल्प्य दूषणम् ।

,, ३६० ६ ब्रह्मणि परिनिष्पन्नेपि प्रमाणान्तरानवकाशोपपादनम् ।

,, ३६१ १६ मननविधानाद्ब्रह्मणस्तर्कविषयत्वमित्याक्षेपनिरासः ।

,, ३६१ ६ विभागश्रुतिविरोधपरिहारः ।

७ ३६२ असत्कार्यवादपरिहारः ।

८ ३६३ जगद्ब्रह्मणोः कार्यकारणभावविषयकोपनिषद्दर्शने चतुर्विधसूत्रव्याख्यानेनासामञ्जस्यप्रदर्शनम् ।

९ ३६३ प्रथमाऽसामञ्जस्यपरिहारः ।

,, ३६५ ४ द्वितीयासामञ्जस्यपरिहारः ।

,, ३६५ ११ तृतीयस्य परिहारः ।

,, ३६५ १२ चतुर्थस्य परिहारः ।

१० ३६६ वैलक्षण्यादीनां सांख्यपक्षसाधारणत्वप्रतिपादनम् ।

११ ३६६ निरागमानां तर्काणामप्रतिष्ठितत्वोपपादनम् ।

,, ३६७ ६ प्रतिष्ठिततर्कसंभवप्रदर्शनम् ।

,, ३६८ ५ एवमप्यनिर्मोक्षप्रसङ्ग इति सूत्रावयवव्याख्यानेनागमानुसारितर्कवशेन जगतो ब्रह्मप्रकृतिकत्वव्यवस्थापनम् ।

४ शिष्टापरिग्रहाधिकरणम् ।

१२ ३६९ मन्वादिभिः शिष्टैरपरिगृहीतानामण्वादिवादानां प्रधानकारणवादनिराकरणकारणातिदेशेन निराकरणम् ।

५ भोक्त्रापत्त्यधिकरणम् ।

१३ ३७१ प्रमाणान्तरसिद्धभोक्तृभोग्यविभागबाधकत्वं श्रुतेरयुक्तमित्याक्षिप्य परिणामदृष्टान्तेन तन्निरासः ।

सू० पृ० पं०

६ आरम्भणाधिकरणम् ।

१४ ३७२ सूत्रं व्याख्याय पूर्वाधिकरणपूर्वपक्षस्य विवर्ताश्रयणेन परमसमाधानम् ।
,, ३७४ ५ अनेकान्तवादोत्थापनम् ।
,, ३७५ ३ तन्निरसनम् ।
,, ३७६ ८ एकत्वैकान्ताभ्युपगमे लौकिकप्रमाणव्याघातापादनम् । मोक्षशास्त्रस्यानृतत्वेन तद्बोधितात्मैकत्वस्यासत्यत्वापत्तिश्च ।
,, ३७७ ३ प्रमाणानां प्राग्ब्रह्मात्मताविज्ञानात्सत्यत्वोपपादनम् ।
,, ३७७ ९ मोक्षशास्त्रानृतत्वापादितस्यात्मैकत्वानृतत्वस्य निरासः ।
,, ३८० ५ अनेकत्वस्य श्रौतत्वात्तात्त्विकत्वाशङ्का तन्निरासश्च ।
,, ३८१ ९ सूत्रस्य श्रुतिप्रतिज्ञाभ्यां विरोधाशङ्का तन्निरासश्च ।
१५ ३८३ कारणसत्त्वे एव कार्यस्योपलम्भात्कार्यस्य कारणानन्यत्वप्रतिपादनम् ।
,, ३८४ ४ भावाच्चेति पञ्चम्यन्तपाठपक्षे सूत्रव्याख्यानम् ।
१६ ३८५ उत्पत्तेः प्राक्कारणात्मना कार्यस्य सत्त्वश्रवणात्तदनन्यत्वप्रतिपादनम् ।
१७ ३८६ असदेवेदमित्यादिश्रवणात्प्रागुक्तकार्यसत्त्वमाक्षिप्य तन्निरासः ।
१८ ३८६ कार्यस्य कारणानन्यत्वावगमकयुक्तिप्रदर्शनम्
,, ३८७ ७ समवायदूषणम् ।
,, ३८८ २ अवयविनोऽवयवातिरिक्तत्वनिराकरणम् ।
,, ३८९ ५ असत्कार्यवादे उत्पत्तेरकर्तृत्वनिरात्मकत्वयोरापत्तिः ।
,, ३९० ११ सिद्धान्ते कारकव्यापारस्यार्थवत्त्वोपपादनम् ।
,, ३९१ ११ असत्कार्यवादिमते कारकव्यापारस्य निर्विषयत्वापत्तिः ।
,, ३९२ ५ शब्दान्तरात्कार्यस्य कारणानन्यत्वोपपादनम्
१९ ३९२ संवेष्टितप्रसारितपटन्यायेन कार्यस्य कारणानन्यत्वप्रतिपादनम् ।
२० ३९२ कार्यस्योपादानाद्भेदसाधक-भिन्नकार्यकरत्वहेतौ प्राणान्तर्भावेन व्यभिचारं दर्शयित्वा जगतो ब्रह्मानन्यत्वोपपादनम् ।

७ इतरव्यपदेशाधिकरणम् ।

२१ ३९३ शारीरस्य ब्रह्मात्मत्वव्यपदेशाद्धितक्रियाद्यदर्शनाच्च चेतनकारणवादाक्षेपः ।
२२ ३९४ जीवेश्वरयोः कल्पितभेदाङ्गीकाराच्च हिताकरणादिदोषप्रसक्तिरिति सिद्धान्तप्रतिपादनम् ।
२३ ३९५ जीवप्राज्ञपृथक्त्वस्याश्मादिवदुपपादनम् ।

८ उपसंहारदर्शनाधिकरणम् ।

२४ ३९६ अद्वितीयस्य ब्रह्मणो जगत्कारणत्वानुपपत्त्याशङ्का ।
,, ३९६ ७ क्षीरादिवद्विचित्रपरिणामोपपत्तिप्रदर्शनेन तन्निरासः ।
२५ ३९७ दृष्टान्तवैषम्याच्चेतनकरणत्वाक्षेपः ।
,, ३९७ १० देवादिदृष्टान्तेन तन्निरासः ।
,, ३९८ १ दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोरसमानत्वाक्षेपः ।
,, ३९८ ७ कुलालादिदृष्टान्तवैलक्षण्यमात्रस्य विवक्षितत्वेन निरासः ।

९ कृत्स्नप्रसक्त्यधिकरणम् ।

२६ ३९८ ब्रह्मणो निरवयवत्वात्क्षीरादिवत्परिणामः कृत्स्नस्य प्राप्नोतीति परिणामपक्षानुपपत्तिप्रदर्शनम् ।
२७ ३९९ ब्रह्मणो जगज्जन्मादिवद्विकारव्यतिरेकेणापि ब्रह्मणोऽवस्थानश्रवणाच्छब्दप्रमाणकत्वाच्च नास्मत्पक्षे कश्चिद्दोष इति प्रतिपादनम् ।
,, ४०० १४ शब्दस्य विरुद्धार्थप्रत्यायनासामर्थ्यादेकदेशिव्याख्यानाक्षेपः ।
,, ४०१ ५ विवर्तवादमाश्रित्य तत्परिहारः ।
२८ ४०१ ब्रह्मणि स्वरूपानुपमर्देनानेकाकारा सृष्टिर्भवतीति प्रतिपाद्य मायावादस्फुटीकरणम् ।
२९ ४०२ कृत्स्नप्रसक्त्यादिदोषाणां परपक्षेऽपि समानत्वप्रदर्शनम् ।

१० सर्वोपेताधिकरणम् ।

३० ४०३ ब्रह्मणः पूर्वदर्शितविचित्रशक्तिमत्त्वे प्रमाणश्रुत्युपन्यासः ।
३१ ४०४ 'अकरणमश्रोत्रम्' इत्यादिशास्त्रेण परस्या देवतायाः विकरणत्वशासनात्सर्वशक्तियोगासंभवोपपादनम् ।
,, ४०४ ८ तत्परिहारः ।

११ प्रयोजनवत्त्वाधिकरणम् ।

३२ ४०५ ५ परमात्मन आत्मप्रयोजनाभावाज्जगत्कर्तृत्वानर्हतया जगतो ब्रह्मोपादानत्वप्रतिक्षेपः ।
३३ ४०५ प्रेक्षावत्प्रवृत्तेः श्वासप्रश्वासादिक्रियासु प्रयोजनव्यभिचारदर्शनाद्ब्रह्मणोऽपि जगत्सर्जने प्रवृत्तिर्नानुपपन्नेति प्रदर्शनम् ।

१२ वैषम्यनैर्घृण्याधिकरणम् ।

३४ ४०७ वैषम्यनैर्घृण्यप्रसंगादीश्वरस्य जगज्जन्मादिहेतुत्वाक्षेपः ।
,, ४०७ १० सृज्यमानप्राणिधर्माधर्मसापेक्षत्वादीश्वरस्य न वैषम्यनैर्घृण्यप्रसक्तिरिति तन्निरासः ।

सू० पृ० पं०

३४ ४०८ सापेक्षत्वे मानप्रदर्शनम् ।
३५ ४०८ सृष्टेः प्राक्कर्मणोऽभावादायसृष्टेस्तुल्यत्वापत्तिः
,, ४०९ १ संसारस्यानादित्वात्तन्निरासः ।
३६ उपपत्तिसहितश्रुतिस्मृतिभ्यां संसारस्यानादित्वसाधनम् ।

१३ सर्वधर्मोपपत्त्यधिकरणम् ।

३७ ४१० स्वपक्षपरिग्रहप्रधानप्रकरणोपसंहारः ॥

द्वितीयाध्याये द्वितीयः पादः २

रचनानुपपत्त्यधिकरणम् ।

१ ४१२ अस्य द्वितीयपादस्य सांख्यादिदर्शननिराकरणरूपप्रयोजनप्रदर्शनम् ।
,, ४१२ ७ सांख्यादिदर्शननिराकरणस्य प्रयोजनवत्त्वप्रतिपादनम् ।
,, ४१३ ३ अत्र सांख्यादिपक्षप्रतिक्षेपस्य पौनरुक्त्यापादनम् ।
,, ४१३ ५ पूर्वतोऽस्य प्रतिक्षेपस्य विशेषप्रदर्शनम् ।
,, ४१३ ८ सर्वेषां बाह्याध्यात्मिकभेदानां सुखदुःखमोहात्मतयान्वीयमानत्वाज्जगत्कारणत्वेन प्रधानसिद्धिरिति पूर्वपक्षोपपादनम् ।
,, ४१४ २ विचित्ररचनानुपपत्तिरूपसूत्रोक्तहेतुप्रपञ्चनेन सांख्यानुमानदूषणम् ।
,, ४१५ ८ अन्वयादितिहेतावसिद्ध्युद्भावनम् ।
,, ४१६ ३ परिमाणादिहेतूनां दूषणम् ।
२ ४१७ प्रवृत्त्यनुपपत्तेरपि जगत्कारणत्वेनाचेतनानुमानदूषणम् ।
,, ४१७ ८ केवलस्य चेतनस्य प्रवृत्तिमाक्षिप्याचेतने तदुपपादनम् ।
,, ४१८ ७ प्रवृत्तिरहितत्वेऽपीश्वरस्य प्रवर्तकत्वोपपादनम् । प्रवर्त्याभावप्रयुक्तप्रवृत्त्यनुपपत्तिनिरसनम् ।
३ ४२० क्षीरादिवच्चेतनं स्वत एव प्रवर्तत इति सांख्यमतनिरसनम् ।
४ ४२० प्रवर्तकत्वाभावात् प्रधानप्रवृत्त्यनुपपत्तिप्रदर्शनम् ।
५ ४२१ तृणादिवत्स्वाभाविकप्रधानपरिणामवादनिरासः ।
६ ४२२ प्रधानस्य स्वाभाविकप्रवृत्तिमभ्युपगम्य तस्याः पुरुषार्थत्वखण्डनम् ।
७ ४२३ दृष्टान्तबलेन पुरुषस्य प्रवर्तकत्वमाशङ्क्य तन्निषेधः ।
८ ४२४ गुणानां साम्यावस्थायां परस्परमङ्गाङ्गिभावानुपपत्तेः प्रधानप्रवृत्त्यनुपपत्तिः ।

सू० पृ० पं०

९ ४२४ गुणानां वैषम्योपगमयोग्यत्वानुमानदूषणम् ।
१० ४२५ परस्परविरोधाच्छ्रुतिस्मृतिविरोधाच्च सांख्याभ्युपगमस्यासामञ्जस्यप्रतिपादनम् ।
,, ४२५ १२ तप्यतापकभावस्यैकस्मिन्ननुपपत्तेरौपनिषददर्शनमप्यसमञ्जसमिति सांख्यस्य प्रत्यवस्थानम् ।
,, ४२७ ३ तप्यतापकभावस्यापारमार्थिकत्वोपपादनम् ।
,, ४२८ ७ तस्य तात्त्विकत्वेऽनिर्मोक्षप्रसङ्गः ।
,, ४२९ २ औपनिषदस्य तदभावः ।
,, ४२९ ५ परमाणुकारणवादिमतानुवादेनोत्तरसूत्रावतरणम् ।

२ महद्दीर्घाधिकरणम् ।

११ ४३० परमाणुकारणवादिनां प्रक्रिया ।
,, ४३२ १ तत्प्रक्रियायामेव समानजातीयोत्पत्तिव्यभिचारं दर्शयित्वा चेतनाद्ब्रह्मणोऽचेतनस्य जगत उत्पत्तावनौचित्याभावप्रदर्शनम् ।

३ परमाणुजगदकारणत्वाधिकरणम् ।

१२ ४३४ परमाणुकारणवादिनां मते परमाणुसद्भावे उपपत्तिः । परमाणूनां जगत्कारणताप्रक्रिया च ।
,, ४३५ ९ निमित्ताभावादाद्यकर्मानुत्पत्त्या तन्निबन्धनसंयोगानुपपत्तिः ।
,, ४३७ १ परमाणुषु संयोगस्वरूपानुपपत्तिः ।
,, ४३७ ५ महाप्रलयेऽणूनां विभागजनककर्मासंभवः ।
१३ ४३७–३८ समवायाभ्युपगमादणुवादस्यायुक्तत्वम् ।
१४ ४३९ परमाणूनां प्रवृत्तिस्वभावत्वादिचतुर्विधविकल्पासहत्वम् ।
१५ ४३९ रूपादिमत्त्वात्परमाणूनां सावयवत्वमनित्यत्वं च ।
,, ५४० ५ वैशेषिकोक्त-नित्यत्वकारणत्रयस्य परमाणौ व्युदासः ।
१६ ४४२ पृथिव्यादिभूतपरमाणूनामुपचितापचितगुणत्वदर्शनादपरमाणुत्वम् ।
१७ ४४३ शिष्टापरिगृहीतत्वात्परमाणुकारणवादस्यानादरणीयत्वम् ।
,, ४४३ ९ वैशेषिकतन्त्राभ्युपगतपदार्थाः । तेषां मिथो भेदे द्रव्याधीनत्वानुपपत्तिः ।
,, ४४४ ८ अयुतसिद्धत्वस्य त्रिधा विकल्प्य खण्डनम् ।
,, ४४६ ४ संवन्धिव्यतिरेकेण संवन्धस्याप्रामाणिकत्वम् ।
,, ४४८ ५ परमाणूनां निरवयवत्वखण्डनम् ।
,, ४४९ ३ उपहारः ।

४ समुदायाधिकरणम् ।

१८ ४४९ वैनाशिकैकदेशिनोः सर्वास्तित्ववादिनोर्मतम् ।

सू० पृ० पं०

१८ ४५१ २ अस्मिन्मते समुदायिनामचेतनत्वात्संहन्तुः स्थिरस्यानभ्युपगमाच्च समुदायानुपपत्तिः ।
१९ ४५२ संहन्तुरभावेऽप्यविद्यादिषु परस्परप्रत्ययत्वेनानिशमावर्तमानेषु समुदायस्यार्थात्सिद्धिः ।
,, ४५४ ३ अविद्यादीनामितरेतरोत्पत्तिमात्रनिमित्तत्वम् ।
,, ४५४ अविद्यादिभिराक्षिप्तेऽपि संघाते निमित्ताभावात्तदसिद्धिः ।
,, ४५५ ४ संघातानादित्वस्य विचारासहत्वम् ।
,, ४५५ ८ भोक्त्रभावात्संघातासिद्धिः ।
२० ४५६ सौगतैरभ्युपगतस्याविद्यादीनामितरेतरोत्पत्तिनिमित्तत्वस्य निरसनम् ।
२१ ४५७ हेत्वसत्त्वेऽपि फलोत्पत्तौ 'चतुर्विधान्हेतून्प्रतीत्य चित्तचैत्ता उत्पद्यन्ते' इति प्रतिज्ञाया उपरोधः । पूर्वक्षणस्योत्तरक्षणोत्पत्तिपर्यन्तमवस्थाने क्षणिकत्वप्रतिज्ञोपरोधः ।
२२ ४५८ प्रतिसंख्याऽप्रतिसंख्यानिरोधप्रत्याख्यानम् ।
२३ ४५९ अविद्यादिनिरोधप्रत्याख्यानम् ।
२४ ४६० आकाशस्य निरुपाख्यत्वप्रत्याख्यानम् ।
२५ ४६१ अनुस्मृतेरुपलब्धृक्षणिकताप्रत्याख्यानम् ।
२६ ४६४ अभावाद्भावोत्पत्तिप्रत्याख्यानम् ।
२७ ४६६ अभावाद्भावोत्पत्त्यभ्युपगमेऽप्रयतमानानामप्यभिमतसिद्ध्यापत्तिः ।

५ अभावाधिकरणम् ।

२८ ४६७ विज्ञानवादिमतम् । तत्कृतनेव बाह्यार्थाभावोपपादनम् ।
,, ४७० ५ बाह्यार्थाभावखण्डनम् ।
,, ४७० ९ उपलब्धिव्यतिरेकेण बाह्यार्थाभावशङ्का तन्निराकरणं च ।
२९ ४७६ जागरितप्रत्ययानां स्वप्नप्रत्ययवैधर्म्यम् ।
३० ४७७ वासनानुपपत्त्या तद्वैचित्र्यानुपपत्तिः ।
३१ ४७८ आलयविज्ञानस्य वासनानाश्रयत्वम् । शून्यवादस्य प्रमाणविप्रतिषिद्धत्वात् तन्निराकरणे सूत्रकृतोऽनादरः ।
३२ ४७९ वैनाशिकसमयस्य सर्वथानुपपन्नत्वम् ।

६ एकस्मिन्नसंभवाधिकरणम् ।

३३ ४८० जैनानां समयः ।
,, ४८२ ३ सप्तभङ्गीनयखण्डनम् ।
३४ ४८४ जीवस्य शरीरपरिमाणत्वखण्डनम् ।
३५ ४८५ जीवस्य पर्यायेणावयवोपगमापगमखण्डनम् ।
,, ४८६ ७ स्रोतःसन्ताननित्यतान्यायेन जीवस्य नित्यतावादखण्डनपरतया सूत्रव्याख्यानम् ।
३६ ४८७ मोक्षावस्थाभाविजीवपरिमाणस्य नित्यत्वखण्डनम् ।

७ पत्यधिकरणम् ।

३७ ४८७ केवलाधिष्ठात्रीश्वरकारणवादः ।
,, ४८८ ९ तस्यासामञ्जस्यम् ।
३८ ४९० ईश्वरस्य प्रधानादिना संबन्धानुपपत्तिः ।
३९ ४९१ प्रधानस्याधिष्ठेयत्वानुपपत्तिः ।
४० ४९१ पुरुषस्य करणवदीश्वरस्य प्रधानाधिष्ठातृत्वे भोगादिप्रसङ्गः ।
,, ४९२ ३ सूत्रद्वयस्य ईश्वरस्य सशरीरत्वापत्तिपरतया व्याख्यानम् ।
४१ ४९१–९२ ईश्वरस्यान्तवत्त्वासर्वज्ञत्वापत्तिः ।

८ उत्पत्त्यसंभवाधिकरणम् ।

४२ ४९४ भागवतमतम् ।
,, ४९५ ५ जीवस्योत्पत्तिखण्डनम् ।
४३ ४९५ मनसो जीवप्रभवत्वखण्डनम् ।
४४ ४९६ संकर्षणादीनां वासुदेवानिर्विशेषत्वम् ।
४५ ४९७ अस्मिन् शास्त्रे बहुविधविप्रतिषेधोपलम्भः ।

द्वितीयाध्याये तृतीयः पादः ३

१ वियदधिकरणम् ।

१ ४९८ आकाशस्योत्पत्त्यश्रवणादनुत्पत्तिः ।
२ ४९९ तैत्तिरीयश्रुतावाकाशस्योत्पत्तिश्रवणेऽपि तदनुरोधेनासहायस्याधिगतस्य ससहायत्वकल्पनमयुक्तम् ।
३ ५०० वियदुत्पत्तिश्रुतेर्गौणत्वम् ।
४ ५०१ श्रुतित आकाशस्याजत्वम् ।
५ ५०२ एकस्यापि संभूतशब्दस्य विषयविशेषवशात् (आकाशे) गौणत्वम् ।
,, ५०२ ८ ब्रह्मणि अद्वितीयत्वप्रतिज्ञायाः स्वकार्यापेक्षया लक्षणान्यत्वाभावाच्चोपपत्तिः ।
,, ५०३ २ ब्रह्माकाशयोरभेदोपचारादेकविज्ञानेन सर्वविज्ञानप्रतिज्ञोपपत्तिः ।
६ ५०३ सिद्धान्तः—प्रतिवेदान्तं दृश्यमानप्रतिज्ञायाः कृत्स्नस्य जगतो ब्रह्मणोऽव्यतिरेक एवानुपरोधः ।
,, ५०३ १५ शब्देभ्यश्च प्रकृतिविकाराव्यतिरेकन्यायेनैव प्रतिज्ञासिद्ध्यवगमः ।
,, ५०४ ९ वियदुत्पत्तिश्रुतीनां छान्दोग्यश्रुत्याऽविरोधः ।
,, ५०६ ७ आकाशस्य सर्वेणानन्यदेशकालत्वात्क्षीरोदकन्यायेन प्रतिज्ञोपपादनदूषणम् ।
७ ५०७ आकाशोत्पत्तावसंभवाशङ्कानिराकरणम् ।
,, ५०९ ५ नचाकाशस्यैकजातीयमनेकमस्त्यारम्भकद्रव्यमित्युद्भावितविरोधस्य परिहारः ।

सू० पृ० पं०

७ ५१० १० आकाशस्योत्पत्तौ न पूर्वोत्तरकालयोर्विशेषः संभावयितुं शक्यत इत्याक्षेपपरिहारः ।

,, ५११ १ आकाशेऽजलसाधकवैधर्म्यहेतोर्दुष्टत्वम् ।

,, ५११ ५ शब्दाचेत्यादेर्निरसनम् ।

२ मातरिश्वाधिकरणम् ।

८ ५१२ वियदतिदेशेन वायोरुत्पत्तिसाधनम् ।

३ असंभवाधिकरणम् ।

९ ५१३ ब्रह्मणः सदात्मकस्य न कुतश्चिदुत्पत्तिः ।

४ तेजोधिकरणम् ।

१० ५१५ तेजस आकाशवायुप्रणाड्या ब्रह्मयोनित्वम् ।

५ अबधिकरणम् ।

११ ५१७ अपां तेजोयोनित्वम् ।

६ पृथिव्यधिकाराधिकरणम् ।

१२ ५१७ ता आप ऐक्षन्तेति वाक्ये श्रूयमाणस्यान्नशब्दस्य प्रकरणादिभ्यः पृथिवीपरत्वम् ।

७ तदभिध्यानाधिकरणम् ।

१३ ५१० ईश्वराधिष्ठितेभ्यो वियदादिभ्य उत्तरोत्तरभूतसर्गः ।

८ विपर्ययाधिकरणम् ।

१४ ५२१ भूतानामुत्पत्तिक्रमविपर्ययेणाप्ययक्रमः ।

९ अन्तराविज्ञानाधिकरणम् ।

१५ ५२२ बुद्धीन्द्रियमनसां भौतिकत्वान्न भूतानामुत्पत्तिप्रलयक्रमभङ्गः ।

१० चराचरव्यपाश्रयाधिकरणम् ।

१६ ५२४ जीवात्मनो न देहाश्रयौ स्थूलावुत्पत्तिप्रलयौ ।

११ आत्माधिकरणम् ।

१७ ५२५ जीवस्याकाशादीनामिव नोत्पत्तिप्रविलयौ ।

१२ ज्ञाधिकरणम् ।

१८ ५२८ जीवात्मनो नित्यचैतन्यस्वरूपत्वम् ।

१३ उत्क्रान्तिगत्यधिकरणम् ।

१९ ५३० जीवस्योत्क्रान्तिगत्यागतिश्रवणादणुत्वम् ।

२० ५३१ गमेः कर्तृस्थभावत्वाद्गत्यागती अमध्यमपरिमाणस्याणुत्वे एव संभवतः ।

२१ ५३२ महत्त्वश्रुतेः परप्रकरणस्थत्वान्न जीवविषयत्वम् ।

२२ ५३३ साक्षादस्याणुत्ववाचिशब्दश्रवणादुन्मानश्रुतेश्चाणुत्वं जीवस्य ।

२३ ५३३ हरिचन्दनबिन्दुः सकलदेहव्यापिनमाह्लादमिवात्मापि देहैकदेशस्थः सकलदेहव्यापिनीमुपलब्धिं करिष्यति ।

२४ ५३४ उक्तचन्दनदृष्टान्तस्य दार्ष्टान्तिकस्य च वैषम्याशङ्का तत्परिहारश्च ।

२५ ५३४ मणिप्रदीपादीनामपवरकैकदेशवर्तिनामपि प्रभा यथाऽपवरकव्यापिनी एवमणोरपि जीवस्य चैतन्यं सकलदेहव्यापि ।

२६ ५३५ अणोरपि जीवस्य चैतन्यव्यतिरेको भविष्यति गन्धवत् ।

२७ ५३६ आत्मनश्चैतन्येन गुणेन समस्तशरीरव्यापित्वं श्रुतिर्दर्शयति ।

२८ ५३६ आत्मप्रज्ञयोः कर्तृकरणभावेन पृथगुपदेशाच्चैतन्यगुणेनात्मनः शरीरव्यापित्वम् ।

२९ ५३६ अथ सिद्धान्तः—परब्रह्मतादात्म्योपदेशाज्जीवस्य विभुत्वम् । त्वक्संबन्धेऽपि सकलशरीरगतवेदनानुपपत्तिः ।

,, ५३७ ४ गुणव्याप्तिखण्डनम् ।

,, ५३८ २ बुद्धिगुणसारत्वादणुत्वादिव्यपदेशः । स्वशब्दोन्मानादीनां निरासः ।

३० ५३९ सम्यग्दर्शनेनसंसारित्वनिवृत्तिपर्यन्तमात्मनो बुद्ध्या संयोगो न शाम्यतीति न बुद्धिसंयोगविनाशस्यावश्यभावादसंसारित्वप्रसक्तिः ।

३१ ५४०-४१ सुषुप्तिप्रलययोरपि सूक्ष्मात्मना बुद्धिसंयोगस्य सत्त्वम् ।

३२ ५४१ अन्तःकरणानभ्युपगमे नित्योपलब्ध्यनुपलब्धिप्रसङ्गः प्रतिबन्धककल्पनापत्तिर्वा ।

१४ कर्त्रधिकरणम् ।

३३ ५४२ शास्त्रार्थवत्त्वाज्जीवस्य कर्तृत्वम् ।

३४ ५४३ विहारोपदेशाच्च कर्तृत्वम् ।

३५ ५४३ जीवप्रक्रियायां करणानामुपादानसंकीर्तनाच्च ।

३६ ५४३ लौकिकवैदिकप्रक्रियासु जीवस्य कर्तृत्वव्यपदेशाच्च ।

३७ ५४४ स्वतन्त्रस्यापि जीवस्योपलब्धिवदिष्टानिष्टप्रवृत्तिरविरुद्धा ।

३८ ५४५ विज्ञानस्य कर्तृत्वे शक्तिविपर्ययापत्तिः ।

३९ ५४५ समाध्युपदेशास्यात्मनः कर्तृत्वमन्तरेणानुपपत्तिः ।

१५ तक्षाधिकरणम् ।

४० ५४५ शास्त्रार्थवत्त्वादिभिर्हेतुभिः स्वाभाविकं कर्तृत्वं जीवस्येति पूर्वपक्षः । अनिर्मोक्षप्रसङ्गादुपाधिनिमित्तमिति सिद्धान्तः ।

१६ परायत्ताधिकरणम् ।

४१ ५५१ ईश्वरमनपेक्ष्य कर्तृत्वं जीवस्येति पूर्वपक्षः ।

,, ५५२ ८ ईश्वरायत्तमिति राद्धान्तः ।

सू० पृ० पं०

८ सर्वव्याख्यानाधिकरणम् ।

२८ ३४३ अण्वादिकारणवादानां प्रधानकारणवादनिराकरणेन प्रधानमल्लनिराकरणन्यायेन निराकृतत्वबोधनम् ।

इति प्रथमोऽध्यायः ।

द्वितीयोऽध्यायः ।

प्रथमः पादः ।

१ स्मृत्यधिकरणम् ।

३४५ वृत्तवर्तिष्यमाणयोरध्याययोः संगतिप्रदर्शनाय संक्षेपतस्तात्पर्यार्थकथनम् ।

१ ३४६ कपिलादिस्मृतीनां मोक्षसाधनप्रकाशकत्वाभावे आनर्थक्यापातात्तदविरोधेन वेदान्ता व्याख्यातव्या इति पूर्वपक्षसमर्थनम् ।

,, ३४६ १३ पूर्वपक्षस्यायुक्तत्वाशङ्का तत्परिहारश्च ।

,, ३४७ ७ नान्यस्मृतीत्यादिसूत्रशेषव्याख्यानेन स्मृतीनामविगानाच्छ्रौत एवार्थ आस्थेय इति प्रतिपादनम् ।

,, ३४८ ९ कपिलादिस्मृतीनां प्रत्यक्षमूलत्वाशङ्का तन्निराकरणं च ।

,, ३४९ ८ श्रुतिः कपिलादीनां ज्ञानातिशयं बोधयति तत्कथं तेषां वचनमप्रमाणमित्याशङ्कानिराकरणम् ।

,, ३५० २ मन्वादीनां श्रौतत्वप्रदर्शनम् ।

,, ३५० ६ उक्तेऽर्थे महाभारतसंमतिप्रदर्शनम् ।

,, ३५० ११ मनुस्मृतेः श्रुतिसंवादप्रदर्शनम् । उपसंहारश्च ।

२ ३५१ महदादीनामलोकवेदप्रसिद्धत्वात् सांख्यस्मृतेरनवकल्पनप्रदर्शनम् ।

२ योगप्रत्युक्त्यधिकरणम् ।

३ ३५२ औपनिषदेन तत्त्वज्ञानेनापेक्षणात्संवादबाहुल्याच्च वेदेन योगस्मृतिः प्रमाणमिति पूर्वपक्षः ।

,, ३५३ ३ येनांशेन न विरुध्यते तत्रेष्टं प्रामाण्यं नान्यत्रेति सिद्धान्तः ।

३ विलक्षणत्वाधिकरणम् ।

४ ३५४ पूर्वपक्षेऽनवकाशत्वाक्षेपसमाधी ।

,, ३५६ १ 'न विलक्षणत्वादस्य' इति सूत्रावयवव्याख्यानेन जगतोऽब्रह्मप्रकृतिकत्वरूपपूर्वपक्षसमर्थनम् ।

,, ३५७ २ चेतनकारणश्रवणबलाज्जगतश्चेतनत्वोत्प्रेक्षा ।

सू० पृ० पं०

४ ३५७ ११ तथात्वं च शब्दादित्यस्य व्याख्यानेन जगतोऽचेतनत्वोपपादनम् ।

,, ३५८ १३ अचेतनत्वेनाभिमतानां भूतेन्द्रियाणां चेतनत्वप्रदर्शकश्रुतीनामुपन्यासेनोत्तरसूत्रावतरणम् ।

५ ३५८ दर्शितश्रुतीनां मृदादीनां वागादीनां वा न साक्षाच्चैतन्याभिधायकत्वं किंत्वयं तत्तदभिमानिदेवताव्यपदेश इत्येतस्योपपादनेन जगतो ब्रह्मविलक्षणत्वं व्यवस्थाप्याब्रह्मप्रकृतिकत्वरूपपूर्वपक्षोपसंहारः ।

६ ३५९ विलक्षणत्वादिति हेतौ व्यभिचारोद्भावनम् ।

,, ३५९ १४ प्रकृतिविकारभावे सारूप्यं हेतुरिति पूर्वपक्ष्यभिप्रायं गृहीत्वा तस्यात्रासंभवप्रदर्शनम् ।

,, ३५९ १७ विलक्षणत्वहेतोस्त्रिधा विकल्प्य दूषणम् ।

,, ३६० ६ ब्रह्मणि परिनिष्पन्नेऽपि प्रमाणान्तरानवकाशोपपादनम् ।

,, ३६१ १६ मननविधानाद्ब्रह्मणस्तर्कविषयत्वमित्याक्षेपनिरासः ।

,, ३६१ ६ विभागश्रुतिविरोधपरिहारः ।

७ ३६२ असत्कार्यवादपरिहारः ।

८ ३६३ जगद्ब्रह्मणोः कार्यकारणभावविषयकोपनिषद्दर्शने चतुर्विधसूत्रव्याख्यानेनासामञ्जस्यप्रदर्शनम् ।

९ ३६३ प्रथमाऽसामञ्जस्यपरिहारः ।

,, ३६५ ४ द्वितीयासामञ्जस्यपरिहारः ।

,, ३६५ ११ तृतीयस्य परिहारः ।

,, ३६५ १२ चतुर्थस्य परिहारः ।

१० ३६६ वैलक्षण्यादीनां सांख्यपक्षसाधारणत्वप्रतिपादनम् ।

११ ३६६ निरागमानां तर्काणामप्रतिष्ठितत्वोपपादनम् ।

,, ३६७ ६ प्रतिष्ठिततर्कसंभवप्रदर्शनम् ।

,, ३६८ ५ एवमप्यनिर्मोक्षप्रसङ्ग इति सूत्रावयवव्याख्यानेनागमानुसारितर्कवशेन जगतो ब्रह्मप्रकृतिकत्वव्यवस्थापनम् ।

४ शिष्टापरिग्रहाधिकरणम् ।

१२ ३६९ मन्वादिभिः शिष्टैरपरिगृहीतानामण्वादिवादानां प्रधानकारणवादनिराकरणकारणातिदेशेन निराकरणम् ।

५ भोक्त्रापत्त्यधिकरणम् ।

१३ ३७१ प्रमाणान्तरसिद्धभोक्तृभोग्यविभागबाधकत्वं श्रुतेरयुक्तमित्याक्षिप्य परिणामदृष्टान्तेन तन्निरासः ।

सू० पृ० पं०

६ आरम्भणाधिकरणम् ।

१४ ३७२ सूत्रं व्याख्याय पूर्वाधिकरणपूर्वपक्षस्य विवर्ताश्रयणेन परमसमाधानम् ।
,, ३७४ ५ अनेकान्तवादोत्थापनम् ।
,, ३७५ ३ तन्निरसनम् ।
,, ३७६ ८ एकत्वैकान्ताभ्युपगमे लौकिकप्रमाणव्याघातापादनम् । मोक्षशास्त्रस्यानृतत्वेन तद्बोधितात्मैकत्वस्यासत्यत्वापत्तिश्च ।
,, ३७७ ३ प्रमाणानां प्राग्ब्रह्मात्मताविज्ञानात्सत्यत्वोपपादनम् ।
,, ३७७ ९ मोक्षशास्त्रानृतत्वापादितस्यात्मैकत्वानृतत्वस्य निरासः ।
,, ३८० ५ अनेकत्वस्य श्रौतत्वात्तात्त्विकत्वाशङ्का तन्निरासश्च ।
,, ३८१ ९ सूत्रस्य श्रुतिप्रतिज्ञाभ्यां विरोधाशङ्का तन्निरासश्च ।
१५ ३८३ कारणसत्त्वे एव कार्यस्योपलम्भात्कार्यस्य कारणानन्यत्वप्रतिपादनम् ।
,, ३८४ ४ भावाच्चेति पञ्चम्यन्तपाठपक्षे सूत्रव्याख्यानम् ।
१६ ३८५ उत्पत्तेः प्राक्कारणात्मना कार्यस्य सत्त्वश्रवणात्तदनन्यत्वप्रतिपादनम् ।
१७ ३८६ असदेवेदमित्यादिश्रवणात्प्रागुक्तकार्यसत्त्वमाक्षिप्य तन्निरासः ।
१८ ३८६ कार्यस्य कारणानन्यत्वावगमकयुक्तिप्रदर्शनम्
,, ३८७ ७ समवायदूषणम् ।
,, ३८८ २ अवयविनोऽवयवातिरिक्तत्वनिराकरणम् ।
,, ३८९ ५ असत्कार्यवादे उत्पत्तेरकर्तृत्वनिरात्मकत्वयोरापत्तिः ।
,, ३९० ११ सिद्धान्ते कारकव्यापारस्यार्थवत्त्वोपपादनम् ।
,, ३९१ ११ असत्कार्यवादिमते कारकव्यापारस्य निर्विषयत्वापत्तिः ।
,, ३९२ ५ शब्दान्तरात्कार्यस्य कारणानन्यत्वोपपादनम्
१९ ३९२ संवेष्टितप्रसारितपटन्यायेन कार्यस्य कारणानन्यत्वप्रतिपादनम् ।
२० ३९२ कार्यस्योपादानाद्भेदसाधक-भिन्नकार्यकरत्वहेतौ प्राणान्तर्भावेन व्यभिचारं दर्शयित्वा जगतो ब्रह्मानन्यत्वोपपादनम् ।

७ इतरव्यपदेशाधिकरणम् ।

२१ ३९३ शारीरस्य ब्रह्मात्मत्वव्यपदेशाद्धितक्रियाद्यदर्शनाच्च चेतनकारणवादाक्षेपः ।
२२ ३९४ जीवेश्वरयोः कल्पितभेदाङ्गीकारान्न हिताकरणादिदोषप्रसक्तिरिति सिद्धान्तप्रतिपादनम् ।
२३ ३९५ जीवप्राज्ञपृथक्त्वस्याश्मादिवदुपपादनम् ।

८ उपसंहारदर्शनाधिकरणम् ।

२४ ३९६ अद्वितीयस्य ब्रह्मणो जगत्कारणत्वानुपपत्त्याशङ्का ।
,, ३९६ ७ क्षीरादिवद्विचित्रपरिणामोपपत्तिप्रदर्शनेन तन्निरासः ।
२५ ३९७ दृष्टान्तवैषम्याच्चेतनकरणत्वाक्षेपः ।
,, ३९७ १० देवादिदृष्टान्तेन तन्निरासः ।
,, ३९८ १ दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोरसमानत्वाक्षेपः ।
,, ३९८ ७ कुलालादिदृष्टान्तवैलक्षण्यमात्रस्य विवक्षितत्वेन निरासः ।

९ कृत्स्नप्रसक्त्यधिकरणम् ।

२६ ३९८ ब्रह्मणो निरवयवत्वात्क्षीरादिवत्परिणामः कृत्स्नस्य प्राप्नोतीति परिणामपक्षानुपपत्तिप्रदर्शनम् ।
२७ ३९९ ब्रह्मणो जगज्जन्मादिवद्विकारव्यतिरेकेणापि ब्रह्मणोऽवस्थानश्रवणाच्छब्दप्रमाणकत्वाच्च नास्मत्पक्षे कश्चिद्दोष इति प्रतिपादनम् ।
,, ४०० १४ शब्दस्य विरुद्धार्थप्रत्यायनासामर्थ्यादेकदेशिव्याख्यानाक्षेपः ।
,, ४०१ ५ विवर्तवादमाश्रित्य तत्परिहारः ।
२८ ४०१ ब्रह्मणि स्वरूपानुपमर्देनानेकाकारा सृष्टिर्भवतीति प्रतिपाद्य मायावादस्फुटीकरणम् ।
२९ ४०२ कृत्स्नप्रसक्त्यादिदोषाणां परपक्षेऽपि समानत्वप्रदर्शनम् ।

१० सर्वोपेताधिकरणम् ।

३० ४०३ ब्रह्मणः पूर्वदर्शितविचित्रशक्तिमत्त्वे प्रमाणश्रुत्युपन्यासः ।
३१ ४०४ 'अकरणमश्रोत्रम्' इत्यादिशास्त्रेण परस्या देवतायाः विकरणत्वशासनात्सर्वशक्तियोगासंभवोपपादनम् ।
,, ४०४ ८ तत्परिहारः ।

११ प्रयोजनवत्त्वाधिकरणम् ।

३२ ४०५ ५ परमात्मन आत्मप्रयोजनाभावाज्जगत्कर्तृत्वानर्हतया जगतो ब्रह्मोपादानत्वप्रतिक्षेपः ।
३३ ४०५ प्रेक्षावत्प्रवृत्तेः श्वासप्रश्वासादिक्रियासु प्रयोजनव्यभिचारदर्शनाद्ब्रह्मणोऽपि जगत्सर्जने प्रवृत्तिर्नानुपपन्नेति प्रदर्शनम् ।

१२ वैषम्यनैर्घृण्याधिकरणम् ।

३४ ४०७ वैषम्यनैर्घृण्यप्रसंगादीश्वरस्य जगज्जन्मादिहेतुत्वाक्षेपः ।
,, ४०७ १० सृज्यमानप्राणिधर्माधर्मसापेक्षत्वादीश्वरस्य न वैषम्यनैर्घृण्यप्रसक्तिरिति तन्निरासः ।

सू० पृ० पं०

३४ ४०८ सापेक्षत्वे मानप्रदर्शनम् ।
३५ ४०८ सृष्टेः प्राक्कर्मणोऽभावादाद्यसृष्टेस्तुल्यत्वापत्तिः
,, ४०९ १ संसारस्यानादित्वात्तन्निरासः ।
३६ उपपत्तिसहितश्रुतिस्मृतिभ्यां संसारस्यानादित्वसाधनम् ।

१३ सर्वधर्मोपपत्त्यधिकरणम् ।

३७ ४१० स्वपक्षपरिग्रहप्रधानप्रकरणोपसंहारः ॥

द्वितीयाध्याये द्वितीयः पादः २

रचनानुपपत्त्यधिकरणम् ।

१ ४१२ अस्य द्वितीयपादस्य सांख्यादिदर्शननिराकरणरूपप्रयोजनप्रदर्शनम् ।
,, ४१२ ७ सांख्यादिदर्शननिराकरणस्य प्रयोजनवत्त्वप्रतिपादनम् ।
,, ४१३ ३ अत्र सांख्यादिपक्षप्रतिक्षेपस्य पौनरुक्त्यापादनम् ।
,, ४१३ ५ पूर्वतोऽस्य प्रतिक्षेपस्य विशेषप्रदर्शनम् ।
,, ४१३ ८ सर्वेषां बाह्याध्यात्मिकभेदानां सुखदुःखमोहात्मतयान्वीयमानत्वाज्जगत्कारणत्वेन प्रधानसिद्धिरिति पूर्वपक्षोपपादनम् ।
,, ४१४ २ विचित्ररचनानुपपत्तिरूपसूत्रोक्तहेतुप्रपञ्चनेन सांख्यानुमानदूषणम् ।
,, ४१५ ८ अन्वयादितिहेतावसिद्ध्युद्भावनम् ।
,, ४१६ ३ परिमाणादिहेतूनां दूषणम् ।
२ ४१७ प्रवृत्त्यनुपपत्तेरपि जगत्कारणत्वेनाचेतनानुमानदूषणम् ।
,, ४१७ ८ केवलस्य चेतनस्य प्रवृत्तिमाक्षिप्याचेतने तदुपपादनम् ।
,, ४१८ ७ प्रवृत्तिरहितत्वेऽपीश्वरस्य प्रवर्तकत्वोपपादनम् । प्रवर्त्याभावप्रयुक्तप्रवृत्त्यनुपपत्तिनिरसनम् ।
३ ४२० क्षीरादिवच्चेतनं स्वत एव प्रवर्तत इति सांख्यमतनिरसनम् ।
४ ४२० प्रवर्तकत्वाभावात् प्रधानप्रवृत्त्यनुपपत्तिप्रदर्शनम् ।
५ ४२१ तृणादिवत्स्वाभाविकप्रधानपरिणामवादनिरासः ।
६ ४२२ प्रधानस्य स्वाभाविकप्रवृत्तिमभ्युपगम्य तस्याः पुरुषार्थत्वखण्डनम् ।
७ ४२३ दृष्टान्तबलेन पुरुषस्य प्रवर्तकत्वमाशङ्क्य तन्निषेधः ।
८ ४२४ गुणानां साम्यावस्थायां परस्परमङ्गाङ्गिभावानुपपत्तेः प्रधानप्रवृत्त्यनुपपत्तिः ।
९ ४२४ गुणानां वैषम्योपगमयोग्यत्वानुमानदूषणम् ।
१० ४२५ परस्परविरोधाच्छ्रुतिस्मृतिविरोधाच्च सांख्याभ्युपगमस्यासामञ्जस्यप्रतिपादनम् ।
,, ४२५ १२ तप्यतापकभावस्यैकस्मिन्ननुपपत्तेरौपनिषददर्शनमप्यसमञ्जसमिति सांख्यस्य प्रत्यवस्थानम् ।
,, ४२७ ३ तप्यतापकभावस्यापारमार्थिकत्वोपपादनम् ।
,, ४२८ ७ तस्य तात्त्विकत्वेऽनिर्मोक्षप्रसङ्गः ।
,, ४२९ २ औपनिषदस्य तदभावः ।
,, ४२९ ५ परमाणुकारणवादिमतानुवादेनोत्तरसूत्रावतरणम् ।

२ महद्दीर्घाधिकरणम् ।

११ ४३० परमाणुकारणवादिनां प्रक्रिया ।
,, ४३२ १ तत्प्रक्रियायामेव समानजातीयोत्पत्तिव्यभिचारं दर्शयित्वा चेतनाद्ब्रह्मणोऽचेतनस्य जगत उत्पत्तावनौचित्याभावप्रदर्शनम् ।

३ परमाणुजगदकारणत्वाधिकरणम् ।

१२ ४३४ परमाणुकारणवादिनां मते परमाणुसद्भावे उपपत्तिः । परमाणूनां जगत्कारणताप्रक्रिया च ।
,, ४३५ ९ निमित्ताभावादाद्यकर्मानुत्पत्त्या तन्निबन्धनसंयोगानुपपत्तिः ।
,, ४३७ १ परमाणुषु संयोगस्वरूपानुपपत्तिः ।
,, ४३७ ५ महाप्रलयेऽणूनां विभागजनककर्मासंभवः ।
१३ ४३७–३८ समवायाभ्युपगमादणुवादस्यायुक्तत्वम् ।
१४ ४३९ परमाणूनां प्रवृत्तिस्वभावत्वादिचतुर्विधविकल्पासहत्वम् ।
१५ ४३९ रूपादिमत्त्वात्परमाणूनां सावयवत्वमनित्यत्वं च ।
,, ५४० ५ वैशेषिकोक्त-नित्यत्वकारणत्रयस्य परमाणौ व्युदासः ।
१६ ४४२ पृथिव्यादिभूतपरमाणूनामुपचितापचितगुणत्वदर्शनादपरमाणुत्वम् ।
१७ ४४३ शिष्टापरिगृहीतत्वात्परमाणुकारणवादस्यानादरणीयत्वम् ।
,, ४४३ ९ वैशेषिकतन्त्राभ्युपगतपदार्थाः । तेषां मिथो भेदे द्रव्याधीनत्वानुपपत्तिः ।
,, ४४४ ८ अयुतसिद्धत्वस्य त्रिधा विकल्प्य खण्डनम् ।
,, ४४६ ४ संबन्धिव्यतिरेकेण संबन्धस्याप्रामाणिकत्वम् ।
,, ४४८ ५ परमाणूनां निरवयवत्वखण्डनम् ।
,, ४४९ ३ उपहारः ।

४ समुदायाधिकरणम् ।

१८ ४४९ वैनाशिकैकदेशिनोः सर्वास्तित्ववादिनोर्मतम् ।

सू० पृ० पं०

१८ ४५१ २ अस्मिन्मते समुदायिनामचेतनत्वात्संहन्तुः स्थिरस्यानभ्युपगमाच्च समुदायानुपपत्तिः ।

१९ ४५२ संहन्तुरभावेऽप्यविद्यादिषु परस्परप्रत्ययत्वेनानिशमावर्तमानेषु समुदायस्यार्थात्सिद्धिः ।

,, ४५४ ३ अविद्यादीनामितरेतरोत्पत्तिमात्रनिमित्तत्वम् ।

,, ४५४ अविद्यादिभिराक्षिप्तेऽपि संघाते निमित्ताभावात्तदसिद्धिः ।

,, ४५५ ४ संघातानादित्वस्य विचारासहत्वम् ।

,, ४५५ ८ भोक्त्रभावात्संघातासिद्धिः ।

२० ४५६ सौगतैरभ्युपगतस्याविद्यादीनामितरेतरोत्पत्तिनिमित्तत्वस्य निरसनम् ।

२१ ४५७ हेतुसत्त्वेऽपि फलोत्पत्तौ 'चतुर्विधान्हेतून्प्रतीत्य चित्तचैत्ता उत्पद्यन्ते' इति प्रतिज्ञाया उपरोधः । पूर्वक्षणस्योत्तरक्षणोत्पत्तिपर्यन्तमवस्थाने क्षणिकत्वप्रतिज्ञोपरोधः ।

२२ ४५८ प्रतिसंख्याऽप्रतिसंख्यानिरोधप्रत्याख्यानम् ।

२३ ४५९ अविद्यादिनिरोधप्रत्याख्यानम् ।

२४ ४६० आकाशस्य निरुपाख्यत्वप्रत्याख्यानम् ।

२५ ४६१ अनुस्मृतेरुपलब्धृक्षणिकताप्रत्याख्यानम् ।

२६ ४६४ अभावाद्भावोत्पत्तिप्रत्याख्यानम् ।

२७ ४६६ अभावाद्भावोत्पत्त्यभ्युपगमेऽप्रयतमानानामप्यभिमतसिद्ध्यापत्तिः ।

५ अभावाधिकरणम् ।

२८ ४६७ विज्ञानवादिमतम् । तत्कृतमेव बाह्यार्थाभावोपपादनम् ।

,, ४७० ५ बाह्यार्थाभावखण्डनम् ।

,, ४७० ९ उपलब्धिव्यतिरेकेण बाह्यार्थाभावशङ्का तन्निराकरणं च ।

२९ ४७६ जागरितप्रत्ययानां स्वप्नप्रत्ययवैधर्म्यम् ।

३० ४७७ वासनानुपपत्त्या तद्वैचित्र्यानुपपत्तिः ।

३१ ४७८ आलयविज्ञानस्य वासनानाश्रयत्वम् । शून्यवादस्य प्रमाणविप्रतिषिद्धत्वात् तन्निराकरणे सूत्रकृतोऽनादरः ।

३२ ४७९ वैनाशिकसमयस्य सर्वथानुपपन्नत्वम् ।

६ एकस्मिन्नसंभवाधिकरणम् ।

३३ ४८० जैनानां समयः ।

,, ४८२ ३ सप्तभङ्गीनयखण्डनम् ।

३४ ४८४ जीवस्य शरीरपरिमाणत्वखण्डनम् ।

३५ ४८५ जीवस्य पर्यायेणावयवोपगमापगमखण्डनम् ।

,, ४८६ ७ स्रोतःसन्ताननित्यतान्यायेन जीवस्य नित्यतावादखण्डनपरतया सूत्रव्याख्यानम् ।

३६ ४८७ मोक्षावस्थाभाविजीवपरिमाणस्य नित्यत्वखण्डनम् ।

७ पत्यधिकरणम् ।

३७ ४८७ केवलाधिष्ठात्रीश्वरकारणवादः ।

,, ४८८ ९ तस्यासामञ्जस्यम् ।

३८ ४९० ईश्वरस्य प्रधानादिना संबन्धानुपपत्तिः ।

३९ ४९१ प्रधानस्याधिष्ठेयत्वानुपपत्तिः ।

४० ४९१ पुरुषस्य करणवदीश्वरस्य प्रधानाधिष्ठातृत्वे भोगादिप्रसङ्गः ।

,, ४९२ ३ सूत्रद्वयस्य ईश्वरस्य सशरीरत्वापत्तिपरतया व्याख्यानम् ।

४१ ४९१–९२ ईश्वरस्यान्तवत्त्वासर्वज्ञत्वापत्तिः ।

८ उत्पत्त्यसंभवाधिकरणम् ।

४२ ४९४ भागवतमतम् ।

,, ४९५ ५ जीवस्योत्पत्तिखण्डनम् ।

४३ ४९५ मनसो जीवप्रभवत्वखण्डनम् ।

४४ ४९६ संकर्षणादीनां वासुदेवानिर्विशेषत्वम् ।

४५ ४९७ अस्मिन् शास्त्रे बहुविधविप्रतिषेधोपलम्भः ।

द्वितीयाध्याये तृतीयः पादः ३

१ वियदधिकरणम् ।

१ ४९८ आकाशस्योत्पत्त्यश्रवणादनुत्पत्तिः ।

२ ४९९ तैत्तिरीयश्रुतावाकाशस्योत्पत्तिश्रवणेऽपि तदनुरोधेनासहायस्याधिगतस्य ससहायत्वकल्पनमयुक्तम् ।

३ ५०० वियदुत्पत्तिश्रुतेर्गौणत्वम् ।

४ ५०१ श्रुतित आकाशस्याजत्वम् ।

५ ५०२ एकस्यापि संभूतशब्दस्य विषयविशेषवशात् (आकाशे) गौणत्वम् ।

,, ५०२ ८ ब्रह्मणि अद्वितीयत्वप्रतिज्ञायाः स्वकार्यापेक्षया लक्षणान्यत्वाभावाच्चोपपत्तिः ।

,, ५०३ २ ब्रह्माकाशयोरभेदोपचारादेकविज्ञानेन सर्वविज्ञानप्रतिज्ञोपपत्तिः ।

६ ५०३ सिद्धान्तः—प्रतिवेदान्तं दृश्यमानप्रतिज्ञायाः कृत्स्नस्य जगतो ब्रह्मणोऽव्यतिरेक एवानुपरोधः ।

,, ५०३ १५ शब्देभ्यश्च प्रकृतिविकाराव्यतिरेकन्यायेनैव प्रतिज्ञासिद्ध्यवगमः ।

,, ५०४ ९ वियदुत्पत्तिश्रुतीनां छान्दोग्यश्रुत्याऽविरोधः ।

,, ५०६ ७ आकाशस्य सर्वेणानन्यदेशकालत्वात्क्षीरोदकन्यायेन प्रतिज्ञोपपादनदूषणम् ।

७ ५०७ आकाशोत्पत्तावसंभवाशङ्कानिराकरणम् ।

,, ५०९ ५ नचाकाशस्यैकजातीयमनेकमस्त्यारम्भकद्रव्यमित्युद्भावितविरोधस्य परिहारः ।

सू० पृ० पं०

७ ५१० १० आकाशस्योत्पत्तौ न पूर्वोत्तरकालयोर्विशेषः संभावयितुं शक्यत इत्याक्षेपपरिहारः ।

„ ५११ १ आकाशेऽजलसाधकवैधर्म्यहेतोर्दुष्टत्वम् ।

„ ५११ ५ शब्दाचेत्यादेर्निरसनम् ।

२ मातरिश्वाधिकरणम् ।

८ ५१२ वियदतिदेशेन वायोरुत्पत्तिसाधनम् ।

३ असंभवाधिकरणम् ।

९ ५१३ ब्रह्मणः सदात्मकस्य न कुतश्चिदुत्पत्तिः ।

४ तेजोधिकरणम् ।

१० ५१५ तेजस आकाशवायुक्रमाभ्यां ब्रह्मयोनित्वम् ।

५ अबधिकरणम् ।

११ ५१७ अपां तेजोयोनित्वम् ।

६ पृथिव्यधिकाराधिकरणम् ।

१२ ५१७ ता आप ऐक्षन्तेति वाक्ये श्रूयमाणस्यान्नशब्दस्य प्रकरणादिभ्यः पृथिवीपरत्वम् ।

७ तदभिध्यानाधिकरणम् ।

१३ ५१० ईश्वराधिष्ठितेभ्यो वियदादिभ्य उत्तरोत्तरभूतसर्गः ।

८ विपर्ययाधिकरणम् ।

१४ ५२१ भूतानामुत्पत्तिक्रमविपर्ययेणाप्ययक्रमः ।

९ अन्तराविज्ञानाधिकरणम् ।

१५ ५२२ बुद्धीन्द्रियमनसां भौतिकत्वान्न भूतानामुत्पत्तिप्रलयक्रमभङ्गः ।

१० चराचरव्यपाश्रयाधिकरणम् ।

१६ ५२४ जीवात्मनो न देहाश्रयौ स्थूलावुत्पत्तिप्रलयौ ।

११ आत्माधिकरणम् ।

१७ ५२५ जीवस्याकाशादीनामिव नोत्पत्तिप्रविलयौ ।

१२ ज्ञाधिकरणम् ।

१८ ५२८ जीवात्मनो नित्यचैतन्यस्वरूपत्वम् ।

१३ उत्क्रान्तिगत्यधिकरणम् ।

१९ ५३० जीवस्योत्क्रान्तिगत्यागतिश्रवणादणुत्वम् ।

२० ५३१ गमेः कर्तृस्थभावत्वाद्गत्यागती अमध्यमपरिमाणस्याणुत्वे एव संभवतः ।

२१ ५३२ महत्त्वश्रुतेः परप्रकरणस्थत्वान्न जीवविषयत्वम् ।

२२ ५३३ साक्षादस्याणुत्ववाचिशब्दश्रवणादुन्मानश्रुतेश्चाणुत्वं जीवस्य ।

२३ ५३३ हरिचन्दनबिन्दुः सकलदेहव्यापिनमाह्लादमिवात्मापि देहैकदेशस्थः सकलदेहव्यापिनीमुपलब्धिं करिष्यति ।

२४ ५३४ उक्तचन्दनदृष्टान्तस्य दार्ष्टान्तिकस्य च वैषम्याशङ्का तत्परिहारश्च ।

२५ ५३४ मणिप्रदीपादीनामपवरकैकदेशवर्तिनामपि प्रभा यथाऽपवरकव्यापिनी एवमणोरपि जीवस्य चैतन्यं सकलदेहव्यापि ।

२६ ५३५ अणोरपि जीवस्य चैतन्यव्यतिरेको भविष्यति गन्धवत् ।

२७ ५३६ आत्मनश्चैतन्येन गुणेन समस्तशरीरव्यापित्वं श्रुतिर्दर्शयति ।

२८ ५३६ आत्मप्रज्ञयोः कर्तृकरणभावेन पृथगुपदेशाच्चैतन्यगुणेनात्मनः शरीरव्यापित्वम् ।

२९ ५३६ अथ सिद्धान्तः—परब्रह्मतादात्म्योपदेशाज्जीवस्य विभुत्वम् । त्वक्संबन्धेऽपि सकलशरीरगतवेदनानुपपत्तिः ।

„ ५३७ ४ गुणव्याप्तिखण्डनम् ।

„ ५३८ २ बुद्धिगुणसारत्वादणुत्वादिव्यपदेशः । स्वशब्दोन्मानादीनां निरासः ।

३० ५३९ सम्यग्दर्शनेनसंसारित्वनिवृत्तिपर्यन्तमात्मनो बुद्ध्या संयोगो न शाम्यतीति न बुद्धिसंयोगविनाशस्यावश्यभावादसंसारित्वप्रसक्तिः ।

३१ ५४०–४१ सुषुप्तिप्रलययोरपि सूक्ष्मात्मना बुद्धिसंयोगस्य सत्त्वम् ।

३२ ५४१ अन्तःकरणानभ्युपगमे नित्योपलब्ध्यनुपलब्धिप्रसङ्गः प्रतिबन्धककल्पनापत्तिर्वा ।

१४ कर्त्रधिकरणम् ।

३३ ५४२ शास्त्रार्थवत्त्वाज्जीवस्य कर्तृत्वम् ।

३४ ५४३ विहारोपदेशाच्च कर्तृत्वम् ।

३५ ५४३ जीवप्रक्रियायां करणानामुपादानसंकीर्तनाच्च ।

३६ ५४३ लौकिकवैदिकप्रक्रियासु जीवस्य कर्तृत्वव्यपदेशाच्च ।

३७ ५४४ स्वतन्त्रस्यापि जीवस्योपलब्धिवदिष्टानिष्टप्रवृत्तिरविरुद्धा ।

३८ ५४५ विज्ञानस्य कर्तृत्वे शक्तिविपर्ययापत्तिः ।

३९ ५४५ समाध्युपदेशस्यात्मनः कर्तृत्वमन्तरेणानुपपत्तिः ।

१५ तक्षाधिकरणम् ।

४० ५४५ शास्त्रार्थवत्त्वादिभिर्हेतुभिः स्वाभाविकं कर्तृत्वं जीवस्येति पूर्वपक्षः । अनिर्मोक्षप्रसङ्गादुपाधिनिमित्तमिति सिद्धान्तः ।

१६ परायत्ताधिकरणम् ।

४१ ५५१ ईश्वरमनपेक्ष्य कर्तृत्वं जीवस्येति पूर्वपक्षः ।

„ ५५२ ८ ईश्वरायत्तमिति राद्धान्तः ।

सू० पृ० पं०

४२ ५५३ जीवस्य धर्माधर्मावपेक्ष्येश्वरः कारयिताऽतो न वैषम्यनैर्घृण्यापत्तिः। संसारस्यानादित्वान्न परायत्तकर्तृत्वेऽपि जीवे ईश्वरस्य कृतप्रयत्नापेक्षत्वानुपपत्तिः।

१७ अंशाधिकरणम्।

४३ ५५४ भेदाभेदावगमाज्जीव ईश्वरस्यांशः।

४४ ५५५ मन्त्रवर्णाच्चांशत्वावगमः।

४५ ५५६ भगवद्गीतायामपि जीवस्यांशत्वश्रवणम्।

४६ ५५६ परमात्मनो देहाद्यभिमानाभावान्न जैवदुःखेन दुःखित्वम्।

४७ ५५८ व्यासादीनां जैवेन दुःखेन न परमात्मा दुःखायत इति स्मृतिः।

४८ ५५९ एकस्मिन्नेव परमात्मनि सर्वभूतेषु जीवभावेन स्थितेऽपि देहसंबन्धान्नानुज्ञापरिहारानुपपत्तिः।

४९ ५६० ऐकात्म्याभ्युपगमेऽप्युपाध्यसंतानान्न कर्मफलव्यतिकरः।

५० ५६१ जीवः परमात्मन आभास इत्यतोऽप्यव्यतिकरः कर्मफलयोः।

,, ५६१ ६ परपक्ष एवैष व्यतिकरः।

५१ ५६२ अदृष्टस्यानियामकत्वम्।

५२ ५६२ अभिसंध्यादीनामपि नियमहेतुत्वानुपपत्तिः।

५३ ५६३ शरीरावच्छिन्नात्ममनःसंयोगस्याप्यनियामकत्वम्।

द्वितीयाध्याये चतुर्थः पादः ४

१ प्राणोत्पत्त्यधिकरणम्।

१ ५६५ प्राणानामुत्पत्त्याम्नानानाम्नानाभ्यामप्रतिपत्तिरुत्पत्तिश्रुतेर्वा गौणत्वम्। तथाशब्देऽसंबद्धत्वाक्षेपः, तत्परिहारश्च।

,, ५६७ २ प्राणानां ब्रह्मविकारत्वम्।

२ ५६७ प्राणोत्पत्तिश्रुतेर्गौणत्वासंभवः।

३ ५६९ एकस्यैव जन्मवाचिपदस्य प्राक्प्राणेषु श्रुतस्योत्तरत्राकाशादिषु श्रवणादपि प्राणानां जन्मश्रुतेर्मुख्यत्वम्।

४ ५६९ वाक्प्राणमनसां तेजोबन्नपूर्वकत्वाभिधानादपि प्राणोत्पत्तिश्रुतेर्मुख्यत्वम्।

२ सप्तगत्यधिकरणम्।

५ ५७० सप्तैव प्राणा इति पूर्वपक्षस्य समर्थनम्।

६ ५७१ एकादश इति सिद्धान्तः।

३ प्राणाणुत्वाधिकरणम्।

७ ५७४ ७५ प्राणानां सूक्ष्मत्वं परिच्छिन्नत्वं च।

४ प्राणश्रैष्ठ्याधिकरणम्।

८ ५७६ श्रेष्ठप्राणस्यापि ब्रह्मविकारत्वम्।

५ वायुक्रियाधिकरणम्।

९ ५७७ मुख्यप्राणो वायुर्वा करणवृत्तिर्वेति पूर्वपक्षः। अध्यात्ममापन्नो वायुभेद एव प्राण इति सिद्धान्तः।

१० ५७९ प्राणस्य न जीववत्स्वातन्त्र्यम्।

११ ५७९ देहेन्द्रियविधारणप्रयोजनकत्वात्प्राणस्य न विषयान्तरप्रसङ्गलक्षणो दोषः।

१२ ५८० प्राणस्य कार्यभेदापेक्षाः पञ्च वृत्तयः।

६ श्रेष्ठाणुत्वाधिकरणम्।

१३ ५८१ मुख्यप्राणस्य सौक्ष्म्यपरिच्छेदरूपाणुत्वम्।

७ ज्योतिराद्यधिकरणम्।

१४ ५८२ प्राणानां स्वमहिम्नैव स्वकार्यप्रवृत्तिरिति पूर्वपक्षः।

,, ५८३ १ ज्योतिराद्यधिष्ठितानामेव प्रवृत्तिरिति सिद्धान्तः।

१५ ५८४ शारीरस्यैव भोक्तृत्वं न प्राणाधिष्ठितानां देवतानाम्।

१६ ५८४ शारीरेणैव प्राणानां नित्यसंबन्धश्रवणान्न करणनियन्त्रीणां देवतानां भोक्तृत्वम्।

८ इन्द्रियाधिकरणम्।

१७ ५८५ वागादीनामेकादशप्राणानां मुख्यप्राणवृत्तित्वमिति पूर्वपक्षः।

,, ५८५ १० तत्त्वान्तराणीति सिद्धान्तः।

१८ ५८६ वागादिभ्यो भेदेन प्राणस्य श्रवणादपि तत्त्वान्तरत्वं वागादीनाम्।

१९ ५८७ विरुद्धधर्मवत्त्वाच्च तथा।

९ संज्ञामूर्तिक्लृप्त्यधिकरणम्।

२० ५८८ जीवकर्तृकं नामरूपव्याकरणमिति पूर्वपक्षः।

,, ५८९ ३ त्रिवृत्कुर्वतः परमेश्वरस्यैव नामरूपव्याकर्तृत्वम्।

२१ ५९१ अध्यात्मं त्रिवृत्करणम्।

२२ ५९१ अविशेषात्सर्वेषां त्र्यात्मकत्वेऽपि भूयस्त्वादेव तेजोबन्नविशेषवादस्य भूतभौतिकेषूपपत्तिः।

तृतीयोऽध्यायः।

प्रथमः पादः।

१ तदन्तरप्रतिपत्त्यधिकरणम्।

१ ५९३ पूर्वदेहाद्देहान्तरं प्रपद्यमानो जीवो देहबीजै-

सू० पृ० पं०

भूतसूक्ष्मैरसंपरिष्वक्तो गच्छतीति पूर्वपक्षः।

१ ५९५ २ भूतसूक्ष्मैः संपरिष्वक्तो गच्छतीति सिद्धान्तः।

२ ५९७ अपां त्र्यात्मकत्वादप्शब्देन सर्वेषां देहबीजभूतानां भूतसूक्ष्माणां ग्रहणम्।

३ ५९८ प्राणगतिश्रवणादपि तदाश्रयभूतानामपां भूतान्तरोपसृष्टानां गतिः।

४ ५९८ वागादीनामग्न्यादिगतिश्रुतेर्भाक्तत्वम्।

५ ५९९ प्रथमाग्नौ होम्यद्रव्यत्वेनाप एव श्रद्धाशब्देनाभिप्रेयन्ते।

६ ६०० आहुतीमयीभिरद्भिः संपरिष्वक्ता जीवा रंहन्ति।

७ ६०१ इष्टादिकारिणां श्रूयमाणस्यान्नभावस्य भाक्तत्वम्।

२ कृतात्ययाधिकरणम्।

८ ६०३ चन्द्रमण्डलमधिरूढा भुक्तभोगा निरनुशया अनुरोहन्तीति पूर्वपक्षः।

,, ६०४ ६ सानुशया एवावरोहन्तीति सिद्धान्तः।

९ ६०९ चरणश्रुतिरनुशयं लक्षयति।

१० ६०९ इष्टादिकर्मजातस्य चरणापेक्षित्वान्न चरणानर्थक्यम्।

११ ६१० सुकृतदुष्कृते एव चरणशब्देन प्रत्याय्येते इति बादरिः।

अनिष्टादिकार्यधिकरणम्।

१२ ६११ इष्टादिकारिणामितरेषां च समाना चन्द्रप्राप्तिः

१३ ६११ इष्टादिकारिण एव चन्द्रमसमारोहन्ति नेतरे।

१४ ६१२ इतरेषां यमायत्तं कपूयकर्मविपाकं स्मरन्ति।

१५ ६१२ रौरवप्रमुखान्सप्त नरकाननिष्टादिकारिणः प्राप्नुवन्ति।

१६ ६१२ यमप्रयुक्तानामेव चित्रगुप्तादीनां रौरवादिष्वधिष्ठातृत्वम्।

१७ ६१२ क्षुद्रजन्तुलक्षणतृतीयमार्गोपदेशादपि नानिष्टादिकारिणश्चन्द्रमसं प्राप्नुवन्ति।

१८ ६१३ देहलाभायाहुतीनां पञ्चसंख्यानियमो नादर्तव्यः।

१९ ६१४ द्रोणधृष्टद्युम्नादीनां शरीरारम्भं प्रत्याहुतिसंख्यानादरो भारतादिषु स्मर्यते।

२० ६१४ स्वेदजोद्भिज्जयोरप्याहुतिसंख्यानादरो दृश्यते

२१ ६१४ 'आण्डजं जीवजमुद्भिज्जं च' इति छान्दोग्यश्रुतावुद्भिज्जशब्देन स्वेदजोपसंग्रहः।

४ साभाव्यापत्त्यधिकरणम्।

२२ ६१५ चन्द्रमसोऽवरोहन्त आकाशादिसाम्यं प्रतिपद्यन्ते न स्वरूपम्।

सू० पृ० पं०

५ नातिचिराधिकरणम्।

२३ ६१६-१७ अनुशयिनां व्रीह्यादिभावापत्तेः प्रागल्पेनैव कालेनावरोहः।

६ अन्याधिष्ठिताधिकरणम्।

२४ ६१७ अनुशयिनां भोगाधिष्ठानं व्रीहियवादयः स्थावरा भवन्तीति पूर्वपक्षः।

,, ६१८ ७ क्षेत्रज्ञान्तराधिष्ठितेष्वेव व्रीहियवादिष्वनुशयिनां संसर्गमात्रप्रतिपत्तिः।

२५ ६२० आध्वरिकस्य कर्मणोऽविशुद्धत्वाक्षेपनिरासः।

२६ ६२१ व्रीह्यादिभावस्यानन्तरमनुशयिनां रेतःसिग्भावाम्नानादपि व्रीह्यादिसंश्लेषमात्रं तद्भावः।

२७ ६२१ योनेः शरीरश्रुतेरपि व्रीह्यादिसंश्लेषमात्रमनुशयिनां तज्जन्म।

तृतीयाध्याये द्वितीयः पादः २

१ संध्याधिकरणम्।

१ ६२२ संध्ये स्थाने सृष्टिः पारमार्थिकी।

२ ६२३ कैश्चित्सांध्ये स्थाने प्राज्ञस्यात्मनः कामानां निर्मातृत्वाम्नानाच्च।

३ ६२३ स्वप्नदर्शनस्य मायामात्रत्वम्।

४ ६२४ स्वप्नस्य भविष्यतोः साध्वसाधुनोः सूचकत्वम्।

,, ६२६ १६ रथादिसृष्टिवचनस्य भाक्तत्वम्।

,, ६२७ ६ सांध्ये स्थाने जीवस्य निर्मातृत्वम्।

५ ६२८ जीवस्येश्वरांशत्वेऽप्यविद्यादिव्यवधानेन ज्ञानैश्वर्यतिरोधानान्न सांकल्पिकी रथादिसृष्टिः।

६ ६२८ देहेन्द्रिययोगाज्जीवस्य ज्ञानैश्वर्यतिरोभावः।

२ तदभावाधिकरणम्।

७ ६२९ नाडीपुरीतद्ब्रह्मणां परस्परनिरपेक्षतया सुषुप्तिस्थानत्वमिति पूर्वपक्षः।

,, ६३१ ५ नाडीपुरीतद्ब्रह्मणां समुच्चितानां सुषुप्तिस्थानत्वं तत्रापि नाडीपुरीततोर्द्वारत्वं ब्रह्मण एव स्थानत्वम्।

८ ६३५ ब्रह्मणः सकाशाज्जीवस्य प्रबोधश्रुतेरात्मैव सुषुप्तिस्थानम्।

३ कर्मानुस्मृतिशब्दविध्यधिकरणम्।

९ ६३५ सति संपत्तेः प्रबुध्यमानो यः कश्चित्प्रबुध्यत इति पूर्वपक्षः। यो यत्र सुप्तः स एव जीवस्तत्र प्रबुध्यत इति सिद्धान्तः।

४ मुग्धाधिकरणम्।

१० ६३७-३८ मुग्धावस्थाया जागरितस्वप्नसुषुप्तत्वान्यतमावस्थायामन्तर्भाव इति पूर्वपक्षः।

सू० पृ० पं०

१० ६३८ ४ जागरितादिष्वन्तर्भावनिरासः ।
,, ६३९ ७ अर्थसंपत्तिरिति सिद्धान्तः ।

५ उभयलिङ्गाधिकरणम् ।

११ ६४० ब्रह्मण उभयलिङ्गश्रुत्यनुग्रहादुभयलिङ्गत्वमिति पूर्वपक्षः । निर्विशेषलिङ्गकत्वमिति राद्धान्तः ।
१२ ६४१ प्रत्युपाधिभेदं ब्रह्मणोऽभेदश्रवणान्न सविशेषत्वम् ।
१३ ६४२ भेददर्शननिन्दापूर्वकमभेदसमाम्नानादपि प्रपञ्चस्य ब्रह्मैकस्वभावत्वम् ।
१४ ६४२ सविशेषब्रह्मविषयकवाक्यानामाकारे तात्पर्याभावादनाकारत्वं ब्रह्मणः ।
१५ ६४३ कल्पितद्वैते सावकाशत्वादाकारवद्विषयश्रुतीनामवैयर्थ्यम् ।
१६ ६४३ श्रुत्या चैतन्यमात्रस्वरूपत्वप्रतिपादनाद्ब्रह्म निर्विशेषम् ।
१७ ६४४ श्रुतिस्मृत्योः पररूपप्रतिषेधेन ब्रह्मोपदेशादपि ब्रह्मणो निर्विशेषत्वम् ।
१८ ६४४ ब्रह्मणो निर्विशेषत्वादेव जलसूर्यकोपमोपादानम् ।
१९ ६४५ दृष्टान्तवैषम्यम् ।
२० ६४५ अवैषम्योपपादनम् ।
२१ ६४५ श्रुतिः परस्यैव ब्रह्मणो देहादिषूपाधिष्वनुप्रवेशं दर्शयति ।
,, ६४६ ५ केचिदत्र ११ सूत्रमारभ्य १४ सूत्रपर्यन्तमेकं १४ सूत्रमारभ्य २१ सूत्रपर्यन्तमपरमित्यधिकरणद्वयं कल्पयन्ति तन्मतस्योपन्यासपूर्वको निरासः ॥

६ प्रकृतैतावत्त्वाधिकरणम् ।

२२ ६५२ ब्रह्मणो रूपद्वयं तद्विशिष्टं ब्रह्म चैतदुभयं प्रतिषिध्यतेऽथवा ब्रह्मैव प्रतिषिध्यत इति पूर्वपक्षः ।
,, ६५४ २ पक्षद्वयस्य निराकरणम् ।
,, ६५५ ७ रूपप्रपञ्चं प्रतिषेधति, ब्रह्म परिशिनष्टीति सिद्धान्तः ।
२३ ६५७ अग्राह्यत्वाद्ब्रह्मणोऽसत्त्वमाशङ्क्याव्यक्तत्वाद्ग्राह्यत्वोपपादनम् ।
२४ ६५८ संराधनकाले योगिभिर्ब्रह्म साक्षात्क्रियते ।
२५ ६५८ उपाधिनिमित्त एवात्मनो भेदः स्वतस्त्वैकात्म्यम् ।
२६ ६५८ जीवस्य ब्रह्मात्मत्वश्रुतिवशादपि नानात्वस्यौपाधिकत्वम् ।
२७ ६५८ भेदाभेदवादः ।
२८ ६५९ प्रकाशाश्रयवद्भेदव्यपदेशो जीवपरयोः ।
२९ ६५९ प्रकाशादिवदवैशेष्यस्यौचित्यम् ।
३० ६५९ परमात्मनोऽन्यस्य चेतनस्य प्रतिषेधाच्च पूर्वोक्त एव सिद्धान्तः ।

७ पराधिकरणम् ।

३१ ६६० सेत्वादिव्यपदेशेभ्योऽस्ति ब्रह्मव्यतिरिक्तं वस्त्विति पूर्वपक्षः ।
३२ ६६१ सेतुव्यपदेशो जगतस्तन्मर्यादानां च विधारकत्वेनात्मस्तुत्यर्थः ।
३३ ६६२ उन्मानव्यपदेशस्योपासनार्थत्वं न ब्रह्मव्यतिरिक्तवस्तुसत्ताप्रतिपादनार्थत्वम् ।
३४ ६६३ संबन्धभेदस्योपाधिभेदापेक्षित्वम् ।
३५ ६६३ संबन्धभेदस्यौपाधिकत्वोपपादनम् ।
३६ ६६४ श्रुतिभिरपि ब्रह्मणः परं वस्तु प्रतिषिध्यते ।
३७ ६६४ सेत्वादिव्यपदेशनिराकरणेनान्यप्रतिषेधसमाश्रयणेन व्याप्तिवचनशब्दैश्चात्मनः सर्वगतत्वं सिध्यति ।

८ फलाधिकरणम् ।

३८ ६६५ कर्मफलं न कर्मणः संभवति नाप्यपूर्वात् ।
३९ ६६६ श्रुतेरपीश्वरस्य फलहेतुत्वम् ।
४० ६६६ जैमिनिस्त्वाचार्यो धर्मात्फलं मन्यते ।
४१ ६६८ बादरायणस्त्वीश्वरमेव फलहेतुं मन्यते ।

तृतीयाध्याये तृतीयः पादः ॥ ३ ॥

१ सर्ववेदान्तप्रत्ययाधिकरणम् ।

१ ६७० विज्ञेयैक्याद्विज्ञानाभेदाभेदचिन्तावताराक्षेपस्तत्परिहारश्च ।
,, ६७१ नामरूपविभेदादिभ्यः प्रतिवेदान्तं विद्याभेद इति पूर्वपक्षः ।
,, ६७५ १ चोदनाद्यविशेषाद्यान्येकस्मिन्वेदान्ते विज्ञानानि तान्येव वेदान्तान्तरेष्विति सिद्धान्तः ।
२ ६७६ गुणभेदेऽप्यैकविद्यम् ।
३ ६७७ शिरोव्रतस्याम्नायधर्मत्वान्न विद्याभेदकत्वम् ।
४ ६७८ श्रुतिरपि वेद्यैकत्वेन विद्यैकत्वं दर्शयति ।

२ उपसंहाराधिकरणम् ।

५ ६७९ अन्यत्रोदितानां विज्ञानगुणानामन्यत्रापि समाने विज्ञान उपसंहारः सर्वविज्ञानानां सर्ववेदान्तप्रत्ययत्वसाधनफलम् ।

३ अन्यथात्वाधिकरणम् ।

६ ६८० छान्दोग्यबृहदारण्यकोक्तयोरुद्गीथविद्ययोरेक-

सू० पृ० पं०

त्वं बहुतरस्याविशेषस्य प्रतीयमानत्वादिति पूर्वपक्षः ।
७ ६८२ प्रक्रमभेदाद्विद्याभेद इति सिद्धान्तः ।
८ ६८५ संज्ञैकत्वरूपपूर्वपक्षबीजनिराकरणम् ।

४ व्याप्त्यधिकरणम् ।

९ ६८६ ओमित्येतदक्षरमुद्गीथमित्यत्राक्षरोद्गीथशब्दयोः सामानाधिकरण्ये श्रूयमाणेऽध्यासापवादैकत्वविशेषणपक्षाः प्रतिभान्ति तेषु विशेषणपक्षस्यैव सामञ्जस्यम् ।

५ सर्वाभेदाधिकरणम् ।

१० ६८९ प्राणविद्यायाश्छान्दोग्यकौषीतकिप्रभृतिषु श्रूयमाणाया एकत्वात्क्वचिदुक्तानामपि गुणानामन्यत्रोपसंहारः ।

६ आनन्दाद्यधिकरणम् ।

११ ६९१ ब्रह्मस्वरूपप्रतिपादनपराणामानन्दरूपत्वादीनां सर्वत्र प्रतिपत्तिः ।
१२ ६९२ प्रियशिरस्त्वादीनां नान्यत्र प्राप्तिः ।
१३ ६९३ आनन्दादीनां स्वरूपप्रतिपत्तिप्रयोजनतया प्रियशिरस्त्वादिभ्यो वैषम्यम् ।

७ आध्यानाधिकरणम् ।

१४ ६९३ इन्द्रियेभ्यः परा ह्यर्था इत्यादिवाक्यैः सर्वेषां परत्वेन प्रतिपादनमिति पूर्वपक्षः । पुरुष एव सर्वेभ्यः परः प्रतिपाद्यत इति सिद्धान्तः ।
१५ ६९४ श्रुतिरेव प्रकृतं पुरुषमात्मेत्याह आत्मनश्च दुरधिगतत्वं श्रुत्या स्वयमेव दर्शितमिति पुरुषप्रतिपत्त्यर्थैवेन्द्रियादिप्रवाहोक्तिः ।

८ आत्मगृहीत्यधिकरणम् ।

१६ ६९५ आत्मा वा इदमित्यत्रात्मशब्देनापरमात्मा (सूत्रात्मा) भिलप्यत इति पूर्वपक्षः । परमात्मैवाभिलप्यत इति सिद्धान्तः ।
१७ ६९७ वाक्यान्वयदर्शनाच्च परमात्मग्रहणमिति पूर्वपक्ष्युक्तस्य परिहारः । लौकिकेषु विशेषवत्स्वात्मसु प्रसिद्धो व्यापार इहानुगम्यत इति सूत्रात्मपरिग्रहे लिङ्गस्य पूर्वपरिदर्शितस्य विवक्षितार्थानुगुण्येन ग्रहणम् ।
,, ६९८ ७ वर्णकान्तरम्—कतम आत्मेत्यादिवाजसनेयकश्रुतेः सदेव सोम्येत्यादिछान्दोग्यश्रुतेश्चातुल्यार्थत्वमिति पूर्वपक्षः । प्रतिपादनप्रकारभेदेऽपि प्रतिपाद्यार्थाभेद इति सिद्धान्तः ।

९ कार्याख्यानाधिकरणम् ।

१८ ७०० छान्दोग्यवाजसनेयकयोश्च प्राणसंवादे आचमनमेव विधीयत इति पूर्वपक्षः । वासोविज्ञानं विधीयत इति सिद्धान्तः ।

१० समानाधिकरणम् ।

१९ ७०३ अग्निरहस्यबृहदारण्यकयोः पठिते शाण्डिल्यविद्ये परस्परभिन्ने इति पूर्वपक्षः । विद्यैकत्वमिति सिद्धान्तः ।

११ संबन्धाधिकरणम् ।

२० ७०५ बृहदारण्यके सत्यविद्यायामुपदिश्यमानयोरुपनिषदोरुभयोरविभागेनोभयत्रानुसंधानमिति पूर्वपक्षः ।
२१ ७०६ नाविभागेनानुसंधानमपि तु व्यवस्थयेति सिद्धान्तः ।
२२ ७०७ अतिदेशलिङ्गादप्युपनिषदोर्व्यवस्थितिः ।

१२ संभृत्यधिकरणम् ।

२३ ७०७ संभृतिद्युव्याप्तिप्रभृतीनां विभूतीनां शाण्डिल्यविद्यादिष्वनुपसंहारः ।

१३ पुरुषविद्याधिकरणम् ।

२४ ७०९ शाखान्तराधीतानां पुरुषविद्याधर्माणां तैत्तिरीयकेऽप्राप्तिः ।

१४ वेधाद्यधिकरणम् ।

२५ ७११ प्रविध्यादिमन्त्राणां प्रवर्ग्यादिकर्मणां च संनिधिपाठाद्विद्यासूपसंहार इति पूर्वपक्षः ।
,, ७१४ १ वेधाद्यर्थानामुपनिषदुदितविद्याभिरसंबद्धत्वात्तास्वनुपसंहार इति सिद्धान्तः ।

१५ हान्यधिकरणम् ।

२६ ७२० यत्र सुकृतदुष्कृतयोर्हानमात्रश्रवणं तत्रोपायनस्यासंनिपात इति पूर्वपक्षः ।
,, ७२१ ६ हानशब्दशेषत्वादुपायनशब्दस्यास्त्युपायनसंनिपात इति सिद्धान्तः ।
,, ७२५ १ वर्णकान्तरम्-विधूननश्रुत्या सुकृतदुष्कृतशब्दयोः स्वकार्याच्चालनमात्रमभिधीयत इति पूर्वपक्षः । हानमेवेति सिद्धान्तः ।

१६ सांपरायाधिकरणम् ।

२७ ७२६ पर्यङ्कस्थं ब्रह्म प्रस्थितः व्यध्वन्येव सुकृतदुष्कृते विधूनुते इति पूर्वपक्षः । देहादपसर्पण एव जहातीति सिद्धान्तः ।
२८ ७२८ मृतस्य छन्दतो विद्यानुष्ठानानुपपत्तेर्विद्याभ्यासस्य सुकृतदुष्कृतक्षयस्य चानुपपत्तिः ।

१७ गतेरर्थवत्त्वाधिकरणम् ।

२९ ७२८ हानावविशेषेण देवयानपन्थाः संबध्यत इति पूर्वपक्षः । विभागेनेति सिद्धान्तः ।

सू० पृ० पं०

३० ७२९ सगुणोपासनेषु देवयानपथापेक्षा ।

१८ अनियमाधिकरणम् ।

३१ ७३० गतिर्यासु विद्यासु श्रूयते तत्रैव नियम्यत इति पूर्वपक्षः । अभ्युदयफलानां सगुणानामेव विद्यानामविशेषेण गतिर्भवितुमर्हतीति सिद्धान्तः ।

१९ यावदधिकाराधिकरणम् ।

३२ ७३२ अपान्तरतमःप्रभृतीनां जन्मस्मरणान्निर्गुणविद्यायाः पाक्षिकं मोक्षहेतुत्वमहेतुत्वं वेति पूर्वपक्षः ।

,, ७३४ ४ प्रारब्धविपाकस्य कर्मणः प्रक्षयं यावदधिकारमवतिष्ठन्ते तत्प्रक्षयान्मोक्षं प्राप्नुवन्तीत्यैकान्तिकी विदुषः कैवल्यसिद्धिः ।

२० अक्षरध्यधिकरणम् ।

३३ ७३५ १६ अक्षरविशेषणानां यत्र क्वचिदप्युत्पन्नानामक्षरेण सर्वत्राभिसंबन्धः ।

२१ इयदधिकरणम् ।

३४ ७३८ 'द्वासुपर्णा', 'ऋतं पिबन्तौ' इति मन्त्रद्वये विद्यानानात्वमिति पूर्वपक्षः । विद्यैकत्वमिति सिद्धान्तः ।

२२ अन्तरत्वाधिकरणम् ।

३५ ७३९ बृहदारण्यके कौषीतकेयकहोळशाकायणोषस्तप्रश्नोपक्रमयोर्विद्ययोरभ्याससामर्थ्यान्नानात्वमिति पूर्वपक्षः । वेद्यैकत्वाद्विद्यैकत्वमिति सिद्धान्तः ।

३६ ७४० आम्नानभेदानुपपत्तिपरिहारः ।

२३ व्यतिहाराधिकरणम् ।

३७ ७४१ 'तद्योऽहं सोऽसौ', 'त्वं वा अहमस्मि' इत्यत्र संसारिणीश्वरदृष्टिरेव विधीयत इति पूर्वपक्षः । व्यतिहारेणोभयदृष्टिरिति सिद्धान्तः ।

२४ सत्याद्यधिकरणम् ।

३८ ७४२ 'स यो हैतं', 'तद्यत्तत्सत्यम्' इत्येते द्वे सत्यविद्ये फलसंयोगभेदादिति पूर्वपक्षः । फलान्तरश्रवणस्य तस्योपनिषदहरहमिवाङ्गान्तरोपदेशस्तावकतया विद्यैकत्वमिति सिद्धान्तः ।

,, ७४४ ४ अस्य सूत्रस्य अक्ष्यादित्यपुरुषविद्याविषयिण्या एकदेशिव्याख्याया उपन्यासनिराकरणे ।

२५ कामाद्यधिकरणम् ।

३९ ७४४ दहरविद्याया हार्दविद्यायाश्चैकत्वं परस्परगुणयोगश्च ।

सू० पृ० पं०

२६ आदराधिकरणम् ।

४० ७४६ भोजनलोपेऽप्यद्भिर्वान्येन वा द्रव्येणाविरुद्धेन प्राणाग्निहोत्रस्यानुष्ठानमिति पूर्वपक्षः ।

४१ ७४८ भोजनलोपे लोप एव प्राणाग्निहोत्रस्येति सिद्धान्तः ।

२७ तन्निर्धारणाधिकरणम् ।

४२ ७५० कर्माङ्गव्यपाश्रयाणामुद्गीथाद्युपासनानां नित्यत्वमिति पूर्वपक्षः ।

,, ७५० ११ पृथक्फलश्रुतेर्न तेषां नित्यवत्कर्मसु नियम इति सिद्धान्तः ।

२८ प्रदानाधिकरणम् ।

४३ ७५३ वायुप्राणयोस्तत्त्वाभेदात्तद्विषयकोपासनयोरेकत्वमिति पूर्वपक्षः ।

,, ७५४ ७ आध्येयांशपृथक्त्वादाध्यानपृथक्त्वमिति सिद्धान्तः ।

२९ लिङ्गभूयस्त्वाधिकरणम् ।

४४ ७५६ मनश्चिदादीनां सांपादिकाग्नीनां स्वातन्त्र्यमिति सिद्धान्तः ।

४५ ७५८ पूर्वपक्षः—मनश्चिदादीनां प्रकरणात्क्रियाशेषत्वम् ।

४६ ७५९ इष्टकाचितेनातिदेशादप्येतेषां क्रियानुप्रवेशित्वम् ।

४७ ७५९ सिद्धान्तः—विद्यात्मका एवैते ।

४८ ७६० लिङ्गदर्शनाच्च स्वातन्त्र्यम् ।

४९ ७६० श्रुतिलिङ्गादीनां बलीयस्त्वाच्च ।

५० ७६१ क्रियाङ्गानां मनआदिष्वनुबन्धादपि मनश्चिदादीनां स्वातन्त्र्यम् ।

५१ ७६३ मानसवदितिदृष्टान्तस्य विघटनम् ।

५२ ७६३ पूर्वोत्तरब्राह्मणयोः स्वतन्त्रविद्याविधानान्मध्यस्थस्यापि ब्राह्मणस्य स्वतन्त्रविद्याविधिपरत्वम् ।

३० ऐकात्म्याधिकरणम् ।

५३ ७६४ देहादात्मनोऽव्यतिरेक इति लोकायतिकस्य पूर्वपक्षः ।

५४ ७६६ देहव्यतिरेक एवात्मन इति सिद्धान्तः ।

३१ अङ्गावबद्धाधिकरणम् ।

५५ ७६९ उद्गीथादिकर्माङ्गावबद्धाः प्रत्ययाः प्रतिवेदं शाखाभेदेषु विहितास्तत्तच्छाखागतेष्वेवोद्गीथादिषु भवेयुरिति पूर्वपक्षः । सर्वशाखागतेष्वेवोद्गीथादिष्वेवंजातीयकाः प्रत्ययाः स्युरिति सिद्धान्तः ।

सू० पृ० पं०

५६ ७७० मन्त्रादिवद्वा अविरोधोऽन्यशाखाविहितप्रत्ययानाम् ।

३२ भूमज्यायस्त्वाधिकरणम् ।

५७ ७७१ वैश्वानरविद्यायां व्यस्तस्योपासनमिति पूर्वपक्षः । समस्तोपासनमिति सिद्धान्तः ।

,, ७७२ ४ उभयथोपासनपक्षदूषणम् ।

३३ शब्दादिभेदाधिकरणम् ।

५८ ७७३ सर्वासामीश्वरगोचराणां विद्यानामभेद इति पूर्वपक्षः । वेद्याभेदेऽपि शब्दादिभेदाद्विद्याभेद इति सिद्धान्तः ।

३४ विकल्पाधिकरणम् ।

५९ ७७५ अहंग्रहोपास्तीनां समुच्चयनियमे विकल्पनियमे च कारणाभावाद्यथाकाममनुष्ठानमिति पूर्वपक्षः । अविशिष्टफलत्वाद्विकल्पनियम इति सिद्धान्तः ।

३५ काम्याधिकरणम् ।

६० ७७७ काम्यास्तु विद्या यथाकामं समुच्चीयेरन्न वा समुच्चीयेरन् ।

३६ यथाश्रयभावाधिकरणम् ।

६१ ७७७ कर्माङ्गव्यपाश्रयप्रत्ययानां समुच्चितानामनुष्ठानम् ।

६२ ७७८ उपदेशसाम्यादपि ।

६३ ७७८ क्षतसंधानलिङ्गादपि समुच्चयः ।

६४ ७७९ ओंकारस्योपास्यस्य वेदत्रयसाधारण्यादुपासनानां समुच्चयः ।

६५ ७७९ सिद्धान्तः—उपासनानां सहभावाश्रुतेर्न समुच्चयः ।

६६ ७८० श्रुतिः प्रत्ययानामसहभावं दर्शयति ।

तृतीयाध्याये चतुर्थः पादः ॥ ४ ॥

१ पुरुषार्थाधिकरणम् ।

१ ७८१ वेदान्तविहितात्मज्ञानस्य क्रियानुप्रवेशमन्तरेणैव पुरुषार्थहेतुत्वम् ।

२ ७८२ पूर्वपक्षः—आत्मविज्ञानस्य कर्मशेषत्वादात्मज्ञाने या फलश्रुतिस्तस्या अर्थवादत्वम् ।

३ ७८३ ब्रह्मविदां कर्माचरणदर्शनं विद्यायाः कर्मशेषत्वे लिङ्गम् ।

४ ७८४ श्रुतिर्विद्यायाः कर्मशेषत्वं दर्शयति ।

५ ७८४ विद्याकर्मणोः फलारम्भे सहकारित्वदर्शनम् ।

६ ७८४ समस्तवेदार्थविज्ञानवतः कर्मविधानादुपनिषदर्थविज्ञानस्य कर्माङ्गत्वम् ।

७ ७८४ यावज्जीवं कर्मनियमोऽपि विज्ञानस्य कर्माङ्गत्वे लिङ्गम् ।

८ ७८५ सिद्धान्तः—शारीरादीश्वरस्याधिकोपदेशाद्वादरिमतमुपनिषदात्मविज्ञानस्य स्वातन्त्र्येण पुरुषार्थहेतुत्वमेव सम्यक् ।

९ ७८६ तुल्यमाचारदर्शनमकर्मशेषत्वेऽपि विद्यायाः ।

१० ७८६ विद्यायाः कर्मशेषत्वे प्रमाणतयोपन्यस्तश्रुतिरसार्वत्रिकी ।

११ ७८६ समन्वारम्भवचनस्य विभागेन व्यवस्था । भाष्यकारमतेन तद्व्याख्यानं च ।

१२ ७८७ वेदार्थविज्ञानवतः कर्मविधानादित्यस्य खण्डनम् ।

१३ ७८७ यावज्जीवं कर्मनियमस्याविद्वद्विषयत्वम् ।

१४ ७८७ उक्तकर्मनियमस्य विद्यास्तुत्यर्थत्वम् ।

१५ ७८८ स्वेच्छातः कर्मसाधनप्रजादित्यागलिङ्गाद्विद्या स्वतन्त्रफला ।

१६ ७८८ कर्माधिकारोच्छेदकत्वादपि न विद्या कर्माङ्गम् ।

१७ ७८८ ऊर्ध्वरेतःसु चाश्रमेषु विद्याश्रवणान्न विद्या कर्माङ्गम् ।

२ परामर्शाधिकरणम् ।

१८ ७८९ ऊर्ध्वरेतसामाश्रमित्वे प्रमाणाभावः ।

१९ ७९१ गार्हस्थ्यवदाश्रमान्तरमपि प्रतिपत्तव्यम् ।

२० ७९२ स्कन्धश्रुतेरुपरिधारणवद्विधित्वम् ।

,, ७९३ ४ परामर्शपक्षेऽपि संस्तवसामर्थ्यात्पारिव्राज्यं विधेयम् ।

३ स्तुतिमात्राधिकरणम् ।

२१ ७९६ 'स एष रसानां रसतम' इत्यादिश्रुतीनां स्तुत्यर्थत्वमिति पूर्वपक्षः । कल्प्यं विध्यर्थत्वमिति सिद्धान्तः ।

२२ ७९८ विधिश्रुतेर्विध्यर्थत्वमुद्गीथादिश्रुतीनाम् ।

४ पारिप्लवाधिकरणम् ।

२३ ७९९ उपनिषदाख्यानानां पारिप्लवार्थत्वमिति पूर्वपक्षः । पारिप्लवे कथानां विशिष्योक्तत्वान्नासां परिप्लवार्थत्वम् ।

२४ ८०० आख्यानश्रुतीनां विद्याशेषत्वम् ।

५ अग्नीन्धनाद्यधिकरणम् ।

२५ ८०० विद्याया आश्रमकर्मणामनपेक्षा ।

६ सर्वापेक्षाधिकरणम् ।

२६ ८०१ आश्रमकर्माणां विद्याया उत्पत्तावपेक्षा स्वार्थसिद्धावनपेक्षा ।

२७ ८०३ यज्ञादीनि शमदमादीनि च यथाश्रमं सर्वाण्याश्रमकर्माणि विद्योत्पत्तावपेक्षितव्यानि ।

सू० पृ० पं०

७ सर्वान्नानुमत्यधिकरणम् ।

२८ ८०४ प्राणसंवादे 'न ह वा एवंविदि' इत्यनेन सर्वान्नाभ्यनुज्ञानं विद्याङ्गतया विधीयत इति पूर्वपक्षः ।
,, ८०५ ५ प्राणान्नविज्ञानप्रशंसार्थोऽर्थवादोऽयं नहवेति सिद्धान्तः ।
२९ ८०६ एवं सति भक्ष्याभक्ष्यशास्त्रमबाधितं भविष्यति
३० ८०६ आपदवस्थायामभक्ष्यभक्षणानुज्ञाने स्मृतिः । आपद्यपि मद्यपाननिषेधः ।
३१ ८०६ उदाहृतस्मृतिमूलभूतकाठकश्रुतिप्रदर्शनम् ।

८ आश्रमकर्माधिकरणम् ।

३२ ८०७ आश्रममात्रनिष्ठानामुमुक्षुणाप्याश्रमकर्माण्यनुष्ठेयानि ।
३३ ८०७ आश्रमकर्मणां विद्यासहकारित्वेऽपि न नित्यानित्यसंयोगविरोधः ।
३४ ८०८ आश्रमकर्मत्वपक्षे विद्यासहकारित्वपक्षे चाभिन्ना एवाग्निहोत्रादयः ।
३५ ८०९ ब्रह्मचर्यादीनामाश्रमकर्मणां क्लेशतनूकरणेन विद्योत्पत्तिहेतुत्वम् ।

९ विधुराधिकरणम् ।

३६ ८०९ अन्यतमाश्रमप्रतिपत्तिहीनानामपि विद्यायामधिकारः ।
३७ ८१० संवर्तप्रभृतीनामनपेक्षिताश्रमकर्मणामपि महायोगित्वस्मरणम् ।
३८ ८१० विधुरादीनां जपोपवासादिभिर्विद्यानुग्रहः ।
३९ ८११ अनाश्रमित्वापेक्षयाश्रमवर्तित्वं ज्यायो विद्यासाधनम् ।

१० तद्भूताधिकरणम् ।

४० ८११ ऊर्ध्वरेतसां प्रत्यवरोहाभावः ।

११ आधिकारिकाधिकरणम् ।

४१ ८१२ नैष्ठिकब्रह्मचारिणां प्रमादात्प्रच्युतब्रह्मचर्याणां प्रायश्चित्ताभावः ।
४२ ८१३ गुरुदारादिभ्योऽन्यत्र ब्रह्मचर्यविशरणमुपपातकं तस्मान्नैष्ठिकस्यापि ब्रह्मचारिणोऽस्ति प्रायश्चित्तम् ।

१२ बहिरधिकरणम् ।

४३ ८१४ कृतनिर्णेजना अपि नैष्ठिकाः शिष्टैर्बहिष्कर्तव्याः ।

१३ स्वाम्यधिकरणम् ।

४४ ८१५ फलश्रुत्यपाश्रयेषूपासनेषु यजमानस्य कर्तृत्वमित्यात्रेयः ।
४५ ८१६ ऋत्विक्कर्माण्युपासनानीति औडुलोमिः ।
४६ ८१६ श्रुतिरपि ऋत्विक्कर्तृकस्य विज्ञानस्य यजमानगामि फलं दर्शयति ।

१४ सहकार्यन्तरविध्यधिकरणम् ।

४७ ८१६ 'तस्माद्ब्राह्मणः पाण्डित्यं निर्विद्य' इति बृहदारण्यकश्रुत्यां न मौनविधिरिति पूर्वपक्षः
,, ८१७ ७ अपूर्वत्वादस्ति मौनविधिरिति सिद्धान्तः ।
४८ ८१८ बहुलायाससाध्यधर्मबाहुल्याद्गृहिणोपसंहारश्छान्दोग्ये ।
४९ ८१९ मौनगार्हस्थ्यवद्वानप्रस्थगुरुकुलवासयोरप्याश्रमयोः श्रुतिमत्त्वम् ।

१५ अनाविष्काराधिकरणम् ।

५० ८१९ संन्यासिनो विधीयमानं बाल्यं भावशुद्धिरूपमिहाश्रीयते ।

१६ ऐहिकाधिकरणम् ।

५१ ८२० ऐहिकमामुष्मिकं वा विद्याजन्म प्रतिबन्धक्षयापेक्षया ।

१७ मुक्तिफलाधिकरणम् ।

५२ ८२२ मुक्तावुत्कर्षनिकर्षात्मकोऽतिशयो नोपपद्यते ।

अथ चतुर्थोऽध्यायः ।

प्रथमः पादः ।

१ आवृत्त्यधिकरणम् ।

१ ८२३ श्रवणादीनां यावदात्मदर्शनमावर्तनम् ।
२ ८२७ निर्विशेषे ब्रह्मणि प्रमोत्पत्तावावृत्त्यानर्थक्यम् ।
,, ८२९ १ प्रतिबन्धनिरासेनावृत्तेरर्थवत्त्वम् ।

२ आत्मत्वोपासनाधिकरणम् ।

३ ८३१ ध्यात्रा ब्रह्म स्वान्यत्वेन ग्रहीतव्यमिति पूर्वपक्षः । आत्मत्वेनेति सिद्धान्तः ।

३ प्रतीकाधिकरणम् ।

४ ८३४ प्रतीकेष्वात्मदृष्टिर्न क्रियते ।

४ ब्रह्मदृष्ट्यधिकरणम् ।

५ ८३५ प्रतीकेष्वेव ब्रह्मदृष्ट्यध्यारोपणम् ।

५ आदित्यादिमत्यधिकरणम् ।

६ ८३७ उद्गीथादिष्वेवादित्यादिमतयः ।

६ आसीनाधिकरणम् ।

७ ८४१ उपासनायामासीनतानियमः ।
८ ८४२ आसीने एव ध्यायतेरुपचर्यमाणत्वम् ।
९ ८४२ पृथिव्यादिष्वप्यचलत्वमपेक्ष्यैव ध्यायतिवाद उपासनस्यासीनकर्मत्वे लिङ्गम् ।

सू० पृ० पं०

१० ८४२ उपासनस्यासनाङ्गत्वे शिष्टस्मृतिः ।

७ एकाग्रताधिकरणम् ।

११ ८४३ अङ्गानाश्रितोपासनेषु नास्ति दिग्देशकालनियमः । यत्रैकाग्रता चित्तस्य तत्रैवोपासना ।

८ आप्रायणाधिकरणम् ।

१२ ८४३ अभ्युदयफलानामुपासनानामा प्रायणादभ्यासः ।

९ तदधिगमाधिकरणम् ।

१३ ८४५ ब्रह्माधिगमे उत्तरपूर्वयोर्दुरितयोः क्षयः ।

१० इतरासंश्लेषाधिकरणम् ।

१४ ८४८ विदुषोऽविशेषेण पुण्यपापयोरश्लेषविनाशौ ।

११ अनारब्धाधिकरणम् ।

१५ ८४९ अनारब्धकार्ययोरेव सुकृतदुष्कृतयोर्विद्यासामर्थ्यात्क्षयः ।

१२ अग्निहोत्राद्यधिकरणम् ।

१६ ८५१ अग्निहोत्रादीनां विद्योपयोगिनामविनाशः ।

१७ ८५२ अग्निहोत्रादिनित्यव्यतिरिक्तस्य फलाभिसंधानेन क्रियमाणस्य सुहृदः साधुकृत्यामित्यादिविनियोगः ।

१३ विद्याज्ञानसाधनत्वाधिकरणम् ।

१८ ८५२ विद्यासंयुक्तं विद्याविहीनं चोभयविधमपि कर्म ब्रह्माधिगमहेतुः ।

१४ इतरक्षपणाधिकरणम् ।

१९ ८५४ आरब्धकर्मक्षये विदुषः कैवल्यमवश्यं भावि ।

चतुर्थाध्याये द्वितीयः पादः ॥ २ ॥

१ वागधिकरणम् ।

१ ८५५ 'वाङ्मनसि संपद्यते' इत्यादौ वागादीनां वृत्त्युपशममात्रं विवक्षितम् ।

२ ८५६ वाच्युक्तन्यायस्य चक्षुरादावतिदेशः ।

२ मनोधिकरणम् ।

३ ८५७ मनसः प्राणे वृत्त्यप्ययः ।

३ अध्यक्षाधिकरणम् ।

४ ८५८ प्राणस्य विज्ञानात्मनि वृत्तिप्रलयः ।

५ ८५९ प्राणस्तेजसीति प्राणसंपृक्तस्य जीवस्य तेजःसहचरितेषु भूतेष्ववस्थानम् ।

६ ८५९ शरीरान्तरप्रेप्सावेलायां जीवो नैकस्मिन्नेव तेजस्यवतिष्ठते सूक्ष्मस्यापि शरीरस्यानेकात्मकत्वात् ।

४ आसृत्युपक्रमाधिकरणम् ।

७ ८६० विद्वदविदुषोः समानोत्क्रान्तिरार्चिरादिमार्गपर्यन्तम् ।

५ संसारव्यपदेशाधिकरणम् ।

८ ८६१ तेजःप्रभृतीनां परमात्मनि बीजभावावशेषा संपत्तिः ।

९ ८६२ अस्माच्छरीरात्प्रवसतो जीवस्याश्रयभूतं भूतान्तरसहितं तेजः स्वरूपतः प्रमाणतश्च सूक्ष्मं भवितुमर्हति ।

१० ८६२ सूक्ष्मत्वादेवास्य शरीरस्य स्थूलशरीरदाहेऽप्यनुपमर्दः ।

११ ८६३ स्थूलशरीरे विज्ञायमानस्योष्मणः सूक्ष्मशरीरव्यपाश्रयत्वम् ।

६ प्रतिषेधाधिकरणम् ।

१२ ८६३ आत्यन्तिकेऽमृतत्वे यो गत्युत्क्रान्तिप्रतिषेध उक्तः स शारीरापादान इत्यस्ति ब्रह्मविदोऽपि देहादुत्क्रान्तिरिति पूर्वपक्षः ।

१३ ८६४ एकेषां समाम्नातॄणामुत्क्रान्तेर्देहापादनत्वप्रतिषेधस्य स्पष्टोपलम्भादुक्तप्रतिषेधोऽपि देहापादानः ।

१४ ८६५ महाभारतादिष्वपि परब्रह्मविदो गत्युत्क्रान्त्यभावः स्मर्यते ।

७ वागादिलयाधिकरणम् ।

१५ ८६५ ब्रह्मविद इन्द्रियादीनि परस्मिन्ब्रह्मणि प्रलीयन्ते ।

८ अविभागाधिकरणम् ।

१६ ८६६ विदुषः कलाप्रलयो निरवशेषो भवति ।

९ तदोकोधिकरणम् ।

१७ ८६७ मूर्धस्थानादेव विद्वान्निष्क्रामति स्थानान्तरेभ्य इतरे ।

१० रश्म्यधिकरणम् ।

१८ ८६८ उपासकस्याविशेषेण रात्रावहनि च रश्म्यनुसारित्वम् ।

१९ ८६९ रात्रौ प्रेतस्य नाडीरश्मिसंबन्धविश्लेषान्न रश्म्यनुसारित्वमित्याशङ्कानिरासः ।

११ दक्षिणायनाधिकरणम् ।

२० ८७० दक्षिणायने मृतोऽपि विद्वान्प्राप्नोत्येव विद्याफलम् ।

२१ ८७० स्मृतौ श्रूयमाणस्य कालभेदविनियोगस्य स्मार्तोपासनासंबद्धत्वम् ।

सू० पृ० पं०

चतुर्थाध्याये तृतीयः पादः ॥ ३ ॥

१ अर्चिराद्यधिकरणम् ।

१ ८७२ अर्चिरादयः परस्परं भिन्नाः सृतय इति पूर्वपक्षः । एकैवेयं सृतिरनेकविशेषणेति सिद्धान्तः

२ वाय्वधिकरणम् ।

२ ८७४ अर्चिरादिपर्वसु संवत्सरादूर्ध्वं देवलोकस्य ततो वायोश्च निवेशः ।

३ तडिदधिकरणम् ।

३ ८७६ तडित उपरिष्टाद्वरुणलोकः ।

४ आतिवाहिकाधिकरणम् ।

४ ८७६ अर्चिरादयो मार्गचिह्नानि भोगभूमयो वेति पूर्वपक्षः । गन्तॄणां नेतारो देवतात्मान इति सिद्धान्तः ।

५ ८७७ अर्चिरादीनामचेतनत्वेऽनेतृत्वे चोभयोरपि अज्ञत्वादूर्ध्वगत्यनुपपत्तिः ।

६ ८७९ विद्युदभिसंभवादूर्ध्वं वैद्युतेनैव पुरुषेणातिवाह्यमाना ब्रह्मलोकं गच्छन्ति ।

५ कार्याधिकरणम् ।

७ ८७९ अर्चिरादिमार्गेण सगुणमपरं ब्रह्म गमयत्यमानवः पुरुष इति बादरिः ।

८ ८८० बहुवचनलोकशब्दाधिकरणाधिकर्तव्यनिर्देशैरप्यपरमेव ब्रह्म गमयतीति निर्णीयते ।

९ ८८१ परब्रह्मसामीप्यादपरस्मिन्नपि ब्रह्मणि ब्रह्मशब्दप्रयोगः ।

१० ८८१ कार्यब्रह्मलोकप्रलयप्रत्युपस्थाने तत्रैवोत्पन्नसम्यग्दर्शना हिरण्यगर्भेण सह परं ब्रह्म प्रतिपद्यन्ते ब्रह्मलोकगताः ।

११ ८८१ स्मृतिरपि पूर्वोक्तमर्थमनुजानाति ।

१२ ८८१ पूर्वपक्षः—परमेव ब्रह्म गमयतीति जैमिनिराचार्यो मन्यते ।

१३ ८८२ श्रुतिरपि गतिपूर्वकममृतत्वं दर्शयति ।

१४ ८८२ प्रजापतिवेश्मप्रतिपत्तेःप्रकरणात्परविषयत्वम्

,, ८८३ ५ पूर्वाणि पूर्वपक्षसूत्राण्युत्तराणि सिद्धान्तसूत्राणीति मतखण्डनम् ।

६ अप्रतीकालम्बनाधिकरणम् ।

१५ ८८९ प्रतीकालम्बनान्वर्जयित्वा सर्वानन्यान् विकारालम्बनात् ब्रह्मलोकं नयति ।

१६ ८९१ प्रतीकतारतम्येन फलतारतम्यश्रुतेर्न प्रतीकध्यायिनां ब्रह्मप्राप्तिः ।

सू० पृ० पं०

चतुर्थाध्याये चतुर्थः पादः ॥ ४ ॥

१ संपद्याविर्भावाधिकरणम् ।

१ ८९२ मोक्षस्वरूपं केनचिदागन्तुकविशेषेणाभिनिष्पद्यत इति पूर्वपक्षः । केवलेनात्मनाविर्भवतीति सिद्धान्तः ।

२ ८९३ बन्धविगमपूर्वकं शुद्धेनात्मनावस्थानलक्षणः पूर्वावस्थातो मोक्षावस्थायां विशेषः ।

३ ८९३ परं ज्योतिरुपसंपद्येत्यत्र ज्योतिःशब्देनात्मा वेद्यते ।

२ अविभागेन दृष्टत्वाधिकरणम् ।

४ ८९४ मुक्तस्य ब्रह्माभिन्नत्वम् ।

३ ब्राह्माधिकरणम् ।

५ ८९४ जैमिनिः सत्यत्वादिधर्माणां सत्त्वं मन्यते ।

६ ८९५ औडुलोमिस्तेषां धर्माणां शब्दविकल्पजत्वं मन्यते ।

७ ८९६ व्यावहारिकप्रमाणोपनीततया लोकसिद्धा नात्यन्तासन्त इति बादरायणः ।

४ संकल्पाधिकरणम् ।

८ ८९६ अपरविद्याफलं यत्संकल्पात्पित्रादिसमुत्थानं तत्रास्ति निमित्तान्तरापेक्षेति पूर्वपक्षः । संकल्पमात्रात्पित्रादिसमुत्थानमिति सिद्धान्तः ।

९ ८९७ अवन्ध्यसंकल्पत्वादेव विद्वाननन्याधिपतिः ।

५ अभावाधिकरणम् ।

१० ८९८ प्राप्तैश्वर्यस्य विदुषः शरीराद्यभावं बादरिर्मन्यते ।

११ ८९८ जैमिनिर्मनोवच्छरीरादिसद्भावं मन्यते ।

१२ ८९९ बादरायण उभयविधत्वं मन्यते ।

१३ ८९९ शरीराद्यभावे संध्यस्थानवदुपलब्धिमात्रा पित्रादिकामा उपपद्यन्ते ।

१४ ८९९ शरीरादिसद्भावे जाग्रद्वदुपपत्तिस्तेषाम् ।

६ प्रदीपाधिकरणम् ।

१५ ९०० संकल्पनिर्मितशरीराणि निरात्मकानीति पूर्वपक्षः । विदुषः प्रदीपवदनेकभावापत्त्या सात्मकानीति सिद्धान्तः ।

१६ ९०१ संज्ञाभाववचनस्य सुषुप्ति-कैवल्यान्यतरावस्थापेक्षत्वम् ।

७ जगद्व्यापाराधिकरणम् ।

१७ ९०२ सगुणब्रह्मोपासनादीश्वरसायुज्यं गतानां निरवग्रहमैश्वर्यं भवतीति पूर्वपक्षः । जगद्व्यापारवर्जमन्यदैश्वर्यं भवतीति सिद्धान्तः ।

सू०	पृ०	पं०	
१८	९०३		आप्नोति स्वाराज्यमित्यादिप्रत्यक्षोपदेशाद्विदुषां निरवग्रहमैश्वर्यं भवतीत्यस्य निरासः ।
१९	९०३		यथा द्विरूपे परमेश्वरे निर्गुणं रूपं नाप्नुवन्त्येवमेव निरवग्रहमैश्वर्यमपि नाप्नुवन्ति सगुणोपासकाः ।
२०	९०४		परमेश्वरस्य विकारावर्तित्वं श्रुतिस्मृती दर्शयतः ।
२१	९०४		निर्गुणोपासकानामीश्वरेण भोगमात्रसाम्यश्रवणान्न निरवग्रहमैश्वर्यम् ।
२२	९०५		देवयानेन पथा ब्रह्मलोकगतानां न पुनरावृत्तिः ।

समाप्तेयं ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्यस्थविषयसूची ।

ॐ तत्सत् ।

ॐ

ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्यम् ।

भाष्यरत्नप्रभा–भामती–न्यायनिर्णयव्याख्यात्रयोपेतम् ।

प्रथमोऽध्यायः ।

(उपोद्धातः ।)

भाष्यरत्नप्रभाव्याख्या श्रीरामानन्दयतिप्रणीता ।

यमिह कारुणिकं शरणं गतोऽप्यरिसहोदर आप महत्पदम् । तमहमाशु हरिं परमाश्रये जनकजाङ्कमनन्तसुखाकृतिम् ॥१॥
श्रीगौर्या सकलार्थदं निजपदाम्भोजेन मुक्तिप्रदं प्रौढं विघ्नवनं हरन्तमनघं श्रीढुण्ढितुण्डासिना ।
वन्दे चर्मकपालिकोपकरणैर्वैराग्यसौख्यात्परं नास्तीति प्रदिशन्तमन्तविधुरं श्रीकाशिकेशं शिवम् ॥ २ ॥
यत्कृपालवमात्रेण मूको भवति पण्डितः । वेदशास्त्रशरीरां तां वाणीं वीणाकरां भजे ॥ ३ ॥
कामाक्षीदत्तदुग्धप्रचुरसुरनुतप्राज्यभोज्याधिपूज्यश्रीगौरीनायकाभिप्रकटनशिवरामार्यलब्धात्मबोधैः ।
श्रीमद्गोपालगीर्भिः प्रकटितपरमाद्वैतभासास्मितास्यश्रीमद्गोविन्दवाणीचरणकमलगो निर्वृतोऽहं यथालिः ॥ ४ ॥
श्रीशंकरं भाष्यकृतं प्रणम्य व्यासं हरिं सूत्रकृतं च वच्मि । श्रीभाष्यतीर्थे परहंसतुष्ट्यै वाग्जालबन्धच्छिदमभ्युपायम् ॥५॥
विस्तृतग्रन्थवीक्षायामलसं यस्य मानसम् । व्याख्या तदर्थमारब्धा भाष्यरत्नप्रभाभिधा ॥ ६ ॥

भामतीव्याख्या श्रीवाचस्पतिमिश्रप्रणीता ।

अनिर्वाच्याविद्याद्वितयसचिवस्य प्रभवतो विवर्ता यस्यैते वियदनिलतेजोऽबवनयः ।
यतश्चाभूद्विश्वं चरमचरमुच्चावचमिदं नमामस्तद्ब्रह्मापरिमितसुखज्ञानममृतम् ॥ १ ॥
निःश्वसितमस्य वेदा वीक्षितमेतस्य पञ्च भूतानि । स्मितमेतस्य चराचरमस्य च सुप्तं महाप्रलयः ॥ २ ॥
षड्भिरङ्गैरुपेताय विविधैरव्ययैरपि । शाश्वताय नमस्कुर्मो वेदाय च भवाय च ॥ ३ ॥
मार्तण्डतिलकस्वामिमहागणपतीन्वयम् । विश्ववन्द्यान्नमस्यामः सर्वसिद्धिविधायिनः ॥ ४ ॥
ब्रह्मसूत्रकृते तस्मै वेदव्यासाय वेधसे । ज्ञानशक्त्यवताराय नमो भगवतो हरेः ॥ ५ ॥

न्यायनिर्णयव्याख्या श्रीआनन्दज्ञानप्रणीता ।

अध्यस्ताध्यमपूर्वमर्थधिषणैर्ग्राह्यं पुमर्थास्पदं लक्ष्यं लक्षणभेदतः श्रुतिगतं निर्धूतसाध्यार्थकम् ।
आम्नायान्तविभातविश्वविभवं सर्वाविरुद्धं परं सत्यं ज्ञानमनर्थसार्थविधुरं ब्रह्म प्रपद्ये सदोम् ॥ १ ॥
यो लोकं सकलं पुनाति निगमा यं प्राहुरेकान्ततो व्याप्तं येन जगज्जगन्ति सततं यस्मै नमस्कुर्वते ।
यस्मादाविरभूदशेषममरा यस्य प्रसादार्थिनो यस्मिन्पर्यवसास्यति स्फुरदिदं तस्मै नमो विष्णवे ॥ २ ॥
योऽनुग्रानुग्रतेजा जनयति सकलानाल्यं यं लभन्ते सर्वे निर्वान्ति येन श्रुतिपथपथिका यौपदातन्वते च ।
यस्मै यस्मादकस्मात्परिभवचकिता यस्य संरोचयन्ते चिन्ता यस्मिन्प्रवृत्ता भृशविशदधियः संश्रये तं गिरीशम् ॥ ३ ॥
भिन्दानमेनांसि दुरासदानि प्रत्यूहवर्गप्रभवानि तानि । राजानमाधानपरंपराणामाराद्गुपास्ये गिरिजाभिजातम् ॥ ४ ॥
श्रीमद्व्यासपयोनिधिर्निधिरसौ सत्सूक्तिपङ्क्तिस्फुरन्मुक्तानामनवद्यहृद्यविपुलप्रद्योतिविद्यामणिः ।
क्षान्तिः शान्तिधृती दयेतिसरितामेकान्तविश्रान्तिभूर्भूयान्नः सततं मुनीन्द्रमकरश्रेणीश्रयः श्रेयसे ॥ ५ ॥
यद्भाष्याम्बुजजातजातमधुरप्रेयोमधुप्रार्थनासार्थव्यग्रधियः समग्रमरुतः स्वर्गेऽपि निर्वेदिनः ।
यस्मिन्मुक्तिपथो मुमुक्षुमुनिभिः संप्रार्थितः संबभौ तस्मै भाष्यकृते नमोऽस्तु भगवत्पादाभिधां बिभ्रते ॥ ६ ॥
यत्पादाम्बुजचञ्चरीकधिषणा निर्वाणमार्गाधिगा पङ्क्तिर्मुक्तनिसर्गदुर्गदुरिता वाचंयमानामियम् ।
यस्मिन्नित्यमिदं शमादि समभूद्बोधाङ्कुरो मे यतः शुद्धानन्दमुनीश्वराय गुरवे तस्मै परस्मै नमः ॥ ७ ॥

---

१ मूलाविद्या, तूलाविद्येति द्वितयम् । २ स्वरूपोपमर्दनं विनान्यथाभावः ।